

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Jaroslav Motl

Odras komunikačního systému Rožmberků v korespondenci Oldřicha II. (1418-1462)
(Reverbatation communications system Rosenberks in letters of Oldřich II. in 15th century)

Javornice 2010

Vedoucí práce: PhDr. Blanka Zilynská, PhD.

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí mé bakalářské práce, PhDr. Blance Zilynské, PhD., za podnětné připomínky při vypracování textu.

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Javornici dne 13. července 2010

podpis.....

Anotace

Odraz komunikačního systému Rožmberků v korespondenci Oldřicha II. (1418-1462)

Cílem práce je objasnění aspektů komunikace šlechtického rodu Rožmberků v 15. století. Pozornost je věnována obecnému fenoménu komunikace v období vrcholného středověku, instituci posílů, která hrála hlavní roli v přenosu zpráv. Nastíněním života a politické aktivity Oldřicha II. z Rožmberka v širším kontextu dějin je poukázáno na osobnost, jejíž korespondence je středem našeho zájmu. Následující kapitoly jsou věnovány analýze informací obsažených v edici listů a listin zaznamenaných rožmberskou kanceláří. Na základě poznatků načerpaných studiem materiálů obsažených v edici a literatury věnující se rožmberskému prostředí, práce sleduje, jakým způsobem probíhala komunikace, kdo se jí účastnil a jaké překážky byly předávání zpráv kladeny.

Reverberation communications system Rosenberks in letters of Oldřich II. in 15th century

The aim of this thesis is to clarify the aspects of communication of the aristocratic family of Rosenberks in the 15th century. Attention is paid to the general phenomena of communication in the era of the High Middle Ages - the institution of messengers, which played the main role in the message transferring. By describing the life and political activity of Oldřich II of Rosenberk in the wide historical context, a personality is being pointed out, whose correspondence is of our main concern. The following chapters deal with analysing of information contained in the edition of letters and documents registered by the office of Rosenberk. On the basis of information imbibed by the study of documents included in the edition and literature dealing with the Rosenberk environment, the work follows, how the communication proceeded, who was taking part in it and which obstacles existed in this matter.

Obsah

Úvod.....	6
1. Komunikace.....	7
1.1 Vymezení pojmu komunikace.....	7
1.2 Praktický rámec komunikace.....	8
2. Dosavadní postup výzkumu v našem prostředí a zhodnocení literatury.....	10
3. Zhodnocení Listáře a listináře Oldřicha II. z Rožmberka.....	17
4. Instituce poselství.....	18
5. Život Oldřicha II. z Rožmberka.....	21
6. Šlechtická komunikace 15. století ve světle rožmberských písemností.....	29
6.1 Počátky vlády Oldřicha II. z Rožmberka a její reflexe v rostoucí míře komunikace jihočeského šlechtice.....	29
6.2 Instrukce Oldřicha II. z Rožmberka pro jednání ústního posla – příklad komunikace v pozdním středověku.....	31
6.3 Příměří uzavíraná mezi Oldřichem II. a jeho protivníky a jejich výpovědní hodnota pro studium komunikace.....	34
6.3.1 Osoby figurující v listinách jako svědci.....	34
6.3.2 Opravci – další rozšíření komunikačního okruhu při uzavírání příměří.....	35
6.4 Komunikace v rámci správní praxe.....	38
6.5 Role rožmberské kanceláře v korespondenci vladařů jihočeského dominia.....	41
6.6 Nástin možností a rychlosti komunikace v 15. století.....	42
6.7 Okruh osob, se kterými byl Oldřich II. z Rožmberka v písemném kontaktu.....	44
6.8 Role ústních poslů a věřící listy.....	50
6.9 Geografický horizont rožmberské korespondence.....	53
Závěr.....	54
Prameny a literatura.....	56
Příloha.....	58

Úvod

Předkládaná práce si klade za cíl sledovat možnosti a praktické stránky komunikace šlechticů na základě pramenného materiálu zpracovaného a vydaného ve čtyřech svazcích edice *Listáře a listináře Oldřicha II. z Rožmberka*. Informace získané z edice listin a korespondence rožmberského vladaře budou dále srovnány s dostupnou literaturou vztahující se k tématům komunikace a cestování v českých zemích a správního systému Rožmberků v 15. století. Na základě dostupných zdrojů se práce pokusí odpovědět na otázky: jakým způsobem Oldřich II. komunikoval s okolím, jaké prostředky ke komunikaci využíval, dále jaký geografický rámec korespondence rožmberského šlechtice obsáhla a s jakou intenzitou a rychlostí předávání zpráv v 15. století probíhalo. Dále bude pozornost zaměřena na komunikaci v rámci dominia, především na předávání zpráv mezi jednotlivými složkami správního aparátu, a komunikační roli rožmberské kanceláře.

Hlavní úlohu bude při hledání odpovědí hrát korespondence a písemné zprávy dochované v rožmberském archivu. Je nesporné, že se bude jednat především o komunikaci písemného rázu, avšak v dostupných materiálech se dochovala řada informací o předávání zpráv ústní formou, k čemuž bude také věnována patřičná pozornost.

Středem našeho zájmu bude především osoba Oldřicha II. z Rožmberka, avšak korespondence je vždy nejméně dvoustrannou záležitostí, tudíž zde bude naznačena také řada faktů o obecném rámci komunikace v 15. století.

1. Komunikace

1.1 vymezení pojmu

Ivan Hlaváček ve své studii na téma komunikace parafrázoval definici Harry Prose z roku 1972, který vymezil pojem tak, že „jde o souborné označení všech forem společenského styku, zejména pak spojení, zprostředkování a srozumění se“. *Tato formulace pak v nejširším slova smyslu obsahuje průběh sdělování, jeho prostředky, jeho akce i reakce a na to nutně navazující činnosti.*¹ Pro účely této práce bude nutné tento pojem úžeji vymezit. Vymezení se bude týkat především předmětu a druhu komunikace, ale také času, místa a osob, které se spolu dorozumívaly. Období našeho zájmu je vymezeno lety 1418-1462, ze kterých se zachovala korespondence Oldřicha II. z Rožmberka, z níž bude čerpáno pro tuto práci. Přesto však informace získané ze sebrané korespondence českého šlechtice můžeme použít jako vodítko a příklad pro období před těmito lety i pro dobu pozdější. Při zmínění pramene, ze kterého byly získávány poznatky, jsme již částečně odpověděli na zbylé tři otázky. Budeme se zabývat především osobou Oldřicha II. z Rožmberka a rožmberským dominiem. Avšak v širším kontextu se bude pojednávat o všech místech, kam Oldřichovy dopisy doputovaly a odkud došla tomuto velmoži korespondence, a o všech osobách, se kterými vstoupil prostřednictvím odeslaných a přijatých listů do kontaktu.

¹ HLAVÁČEK Ivan, *Z rožmberské komunikace v 15. století (Písemná agenda ve službě diplomacie a hospodářství za Oldřicha II. do konce husitských válek)*, in: Anny Paner – Wojciech Iwańczak (edd.), *Rola komunikaci i przestrzeni w średniowiecznych i wczesnonowożytnych dziejach Czech i Polski*, Gdańsk 2008, str. 59-77.

1.2 praktický rámec komunikace

Jak si lidé ve sledovaném období zprávy sdělovali? Především prostřednictvím poslů. Posly využíval panovník, šlechta, církev, města a mnoho dalších osob či institucí, kterým záleželo na zisku či předání informací. Zprávy se posílaly buď v písemné nebo ústní formě. V prvním případě se posel stával zpravidla přenašečem listu se zprávou. V některých případech mohl být posel instruován o předmětu psaní. Tato praxe byla běžná především u diplomatických poslů a listů, u kterých se předpokládalo další jednání nebo vyrozumění příjemce o předmětu zprávy. Konzultaci s odesílatelem korespondence podstupoval posel také před cestou, pokud si výprava vyžádala doplňující informace. Další možností bylo vyslání tzv. „ústního“ posla. Ústnímu poslovi nadiktoval odesílatel znění poselství a ten ho poté přetlumočil osobě, které byla zpráva určena. Zpravidla se jednalo o sdělení důvěrného charakteru a předpokládalo důvěru odesílatele v osobu posla. Málokdy se stávalo, že by například dva šlechtici za sebou cestovali, aby si vyměnili zprávy. Výjimkou byla jednání velmi důvěrného charakteru nebo oficiální události. I při nich však poslové plnili důležitou úlohu. Přestože dvě osoby bydlely při takové příležitosti v jednom městě, využívaly při vzájemném sdělování zpráv služeb poslů.

Pokud bychom chtěli důsledně popsat předmět komunikace, museli bychom se zmínit o všech stránkách lidského života. Lidé si sdělovali zprávy o všem, co jim stálo za to, aby bylo řečeno. Pro určité zjednodušení a klasifikaci můžeme převzít model, který ve své práci použil Ivan Hlaváček, který komunikaci rozdělil na: politickou, kulturní, ekonomickou a správní.² Dále k rozdělení připojil komunikaci vojenského charakteru (pokud nebude zahrnuta v politické) a v neposlední řadě také soukromou, neboť se velmi často vyskytuje v již výše popsaných druzích předávání zpráv.

O čem konkrétně si lidé psali, záleželo především na tom, kdo dopis psal, komu byla zpráva určena, z jakého prostředí pocházel, na zájmech dané osoby a mnoha dalších aspektech. Přesto se v našem případě dají vysledovat určité pravidelně se opakující prvky, které by do této otázky vnesly více světla, a které budou z důvodu zachování koncepce práce popsány níže.

Jak již bylo řečeno, pro předávání zpráv se zpravidla využívalo poslů. Posly využívalo mnoho institucí a osob. Každý, kdo potřeboval získávat a dělit se o informace, měl pomocí poslů vybudovanou vlastní komunikační síť, která ho spojovala s okolím. Každá z těchto sítí byla napojena na jednu nebo několik dalších a tvořily tak provázaný systém, po kterém ve

² I. HLAVÁČEK, *Z rožmberské komunikace*, s. 64.

středověkém světě plynuly informace. Při absenci nebo nepravidelném přísunu zpráv prostřednictvím novin nebo oficiálních zdrojů (pokud bychom v tomto případě měli na mysli panovníka a jeho kancelář jakožto centrum země, z a do které plynuly zprávy), se tak lidé poměrně rychle a spolehlivě dostali k informacím, které je zajímaly. Jak zde bude postupně naznačeno, tento způsob vzájemné informovanosti fungoval až překvapivě rychle a spolehlivě a poupravuje poměrně ustálenou představu o izolovanosti středověkého člověka a jeho přístupu k aktuálním zprávám.

Tento způsob komunikace měl i své stinné stránky v podobě liknavého, či nespolehlivého posla, protivníků, nepřejících si z jakékoli příčiny doručení zprávy, nebo přírodních podmínek, bránících člověku vydat se na cestu, ale i z dalších příčin, o kterých se většinou nedovíme, neboť se nám zpravidla dochovaly jen zprávy, že posel s očekávaným listem ještě nedorazil. Přesto máme dostatečné důkazy o tom, že zprávy plynuly ve světě 15. století s intenzitou, která byla dána technickými možnostmi cestování ve sledovaném období a mírou touhy po zisku informací.

Jak tato komunikace vypadala v praxi? Zpravidla putovala zpráva od osoby, která ji odesílala, k úředníkovi kanceláře či příslušnému členu dvora, jehož kompetence se korespondence dotýkala. Ten ji předal poslu, jenž zprávu dopravil na místo určení. Tam ji přebral pověřené osoby nebo personál příslušné instituce a doručily ji adresátovi.

Výše zmíněný postup je nutné brát v úvahu jako schéma. V praxi se mohla vyskytnout řada variant a odlišností daných aktuální potřebou nebo jinak fungující správou dané instituce. Nicméně existenci prostředníka, který ve jménu své vrchnosti přebíral korespondenci nebo přímo komunikoval s určitým okruhem osob, lze nalézt nejen v prostředí rožmberského rodu, ale také u mnoha jiných osob a institucí.

Výjimky se našly i v rožmberské správní soustavě; v případě, že se poslové ubírali do nebo přes Prahu, nejprve vyhledali rožmberskou kancelář, která zprávu přebrala. Doručení bylo již v její kompetenci.³

³ Jiří KUBEŠ, *Rožmberští poslové, Příspěvek ke komunikační praxi ve střeoevropském prostoru na počátku 17. století*, Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice, série C: Fakulta humanitních studií Univerzity Pardubice, 7 (2001), s. 25-37. Tento postup je doložen pro 17. století, nicméně Rožmberkové vlastnili v Praze nemovitosti již ve století 15. a dá se předpokládat, že správci rožmberských domů byli využíváni také pro předávání zpráv, jak se také domnívá Robert Šimůnek v práci věnující se správě šlechtického velkostatku, uvedené v seznamu literatury.

2. Dosavadní postup výzkumu v našem prostředí a zhodnocení literatury

Téma komunikace, jakožto systém předávání zpráv jakéhokoliv charakteru, je úzce spojeno s cestováním ve smyslu pohybu osob, které předávají zprávu z místa na místo. Při charakteristice postupu výzkumu komunikace v Čechách je proto dle mého názoru nutné se nejprve obrátit, alespoň v nejhrubších rysech, k problematice výzkumu cestování.⁴ Jeho základním rysem je dle Jaroslava Pánka: *převažující důraz na kulturně receptivní charakter cest v křesťansko-židovském civilizačním okruhu. Snad jen s výjimkou prací o válečných výpravách, o konfesijně motivovaných exulantech a o katolických misionářích ve středověku a raném novověku, soustřeďovalo se veškeré bádání v 19. a 20. století na problém obohacování českého prostředí cestami a výpravami do zahraničí.*⁵

Ke změně došlo až v 70. letech 20. století. Posun v této oblasti v zahraničí a potřeba rozšířit dosavadní jednostrannost směru bádání vedla k cestě badatelů do archivu a ke studiu dalších primárních pramenů. *Byla to především soukromá a úřední korespondence, kalendářové a jiné deníkové záznamy, cestovní instrukce a relace i účetní doklady, vesměs dosud opomíjené prameny s mimořádnou vypovídající hodnotou.*⁶ Tímto krokem se výzkum v českém prostředí prohloubil a následně na něj mohlo být navázáno v publikování analytických prací.

V dalším období docházelo k ujasnění představy o fenoménu cestování. Pozornost se upírala především k období středověku a novověku a cest šlechticů. V této fázi výzkumu se staly hlavním předmětem zájmu plánované výpravy s předem daným schématem cesty na určité místo a návratu zpět. Pozornost na další aspekty cestování, jako jsou migrace či potulka, byla obrácena až v nejnovější době.

Následný český výzkum, který můžeme sledovat až do současnosti, již vychází z poměrně bohaté heuristické základny. Máme tak k dispozici bohatý srovnávací materiál pro výzkum sledující cesty obyvatel po našem území, do zahraničí a cesty cizinců do českých zemí. Dosavadní praxe sledující zpravidla jednu výpravu či jeden pramen nám dává možnost k určitému srovnání, nastínění typologie cestování, sledování geografického horizontu, infrastruktury cestování a technických možností tehdejších období. Dle studie Jaroslava

⁴ Zde se budu držet charakteristiky Jaroslava Pánka, který své poznatky k obecné problematice cestování shrnul ve studii přednesené na konferenci v Ústí nad Labem pořádané v roce 1994. Jaroslav PÁNEK, *Cestování jako modernizační činitel středoevropské a raně novověké společnosti, Problémy a úkoly českého výzkumu*, in: Lenka Bobková - Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 9-21.

⁵ J. PÁNEK, *Cestování jako modernizační činitel středoevropské a raně novověké společnosti*, s. 12.

⁶ J. PÁNEK, *Cestování jako modernizační činitel středoevropské a raně novověké společnosti*, s. 13.

Pánka je možno typologii cestování rozdělit na základě podnětů vedoucích k pohybu obyvatelstva na: motivaci hospodářskou (obchodní nebo finanční), politickou a vojenskou, studijní a uměleckou, náboženskou a církevně administrativní. Typologie vychází z analytických studií materiálů vztahujících se k druhé polovině 15. a první polovině 17. století. Částečně tedy mívá období, které sledujeme, avšak bezprostředně na něj navazuje, tudíž ji lze s přihlédnutím k materiálům staršího období vztáhnout i na dobu, která je tématem této práce.

Jednou z nejvýznamnějších událostí věnovaných problematice cestování v nedávné době byla konference v Ústí nad Labem pořádaná v roce 1994. Tato konference byla u nás první monotematicky věnovaná dějinám cestování. Zaznělo na ní mnoho příspěvků sledujících široké časové spektrum od středověku po dvacáté století a různorodé oblasti badatelského zájmu, které dle mého názoru alespoň rámcově postihují mnoho témat vztahujících se k dějinám cestování a také komunikaci, na něž byla dosud upírána pozornost pouze okrajově. Konferenci nelze chápat jako souhrn odpovědí a vytěžení tématu cestování a komunikace, ale jako ukázkou širokého spektra možností pro následné bádání. Především souhrnná podoba a množství materiálu, obsaženého v jednotlivých studiích, vypovídá o možnostech a šíři záběru bádání v okruhu cestování a komunikace. Následně vypovídá o možnostech nasměrování pozornosti badatelů pro objasnění tohoto fenoménu. Značná část příspěvků konference se vztahuje a reflektuje výše zmíněné skutečnosti vztahující se k dějinám bádání v našich zemích.

Použitím typologie vypracované Jaroslavem Pánkem je možné obsáhnout oblasti, kterým se věnuje výzkum pro období vrcholného středověku a raného novověku. Při shlednutí této typologie je nutné upozornit na jeden aspekt, který je tématem této práce a který je její nedílnou součástí - motiv komunikace. Lidé se vydávali na cesty, aby získali informace, na základě zpráv nejširšího rázu, a informace také každou cestu podmiňovaly. Při studiu dějin cestování se setkáváme s mnoha osobami, jejichž motivem k cestě bylo předání nebo získání informací. Jednalo se o „profesionální“ cestovatele, chápáno jako osoby, vydávající se na cesty za účelem zprostředkování zpráv nebo osoby, předávající tyto zprávy nepřímou v rámci cesty vykonané za jiným účelem. Výzkum v oblasti cestování nám tak nepřímou poskytuje množství zpráv pro studium komunikace. Zároveň s touto oblastí badatelského zájmu koresponduje pramenná základna. Z tohoto důvodu se mi jevílo nezbytné se obsírněji vyjádřit k problematice vývoje výzkumu v oblasti cestování v českých zemích.

Samotné téma komunikace nese obdobné znaky vývoje jako výzkum v oblasti cestování. Oblast zájmu je zaměřena také ke studiu pramenů vztahujících se k jedné osobě

především šlechticů nebo panovníků či institucí (zpravidla správní orgány jednotlivých šlechtických či panovnických dvorů). Pozornost je v našem prostředí zaměřena především na studium pramenů zahrnujících období raného novověku. Pokud se badatelé zabývají starší dobou, čerpají v největší míře z pramenů rožmberského archivu, který nám svým v Čechách ojedinělým bohatstvím dává nejsoustavnější množství materiálu ke studiu a následné srovnávací analýze. Jeho výjimečnost je nutné ocenit především pro oblast šlechtického prostředí, pro nějž v českých zemích nenacházíme ve sledovaném čase obdobné množství materiálu.

Z nejnovější doby je nutné uvést několik badatelů, čerpajících z materiálů rožmberského archivu a jejichž výzkumy jsou pro tuto práci a zároveň pro období středověku a raného novověku směrodatné. Jedná se o již citovaného Jaroslava Pánka, který svou pozornost opakovaně obrací ke studiu cestovatelských aktivit Rožmberků⁷ a teoretickým otázkám studia cestování. Pro dobu 15. století nesmíme opomenout práce Ivana Hlaváčka vztahující se mimo jiné k tématu panovnických a šlechtických itinerářů a komunikaci ve středověku všeobecně.⁸ Při studiu problematiky komunikace nelze opomenout badatele věnující se oblasti správy. Správní systém středověkých institucí tvořil nedílnou součást komunikačních proudů daného období. Rozvoj správních institucí vytvořil zvýšené nároky na vzájemnou komunikaci a podnítil její následný růst. Z prací, jejichž pozornost je zaměřena na správu rožmberského dominia, je nezbytné upozornit na dílo Roberta Šimůnka zabývající se správou šlechtického velkostatku v pozdně středověkých Čechách, především rožmberskou doménou v období 15. století.⁹ Práce R. Šimůnka představuje nejobsáhlejší zpracování problematiky ve sledovaném období a také uvádí množství pramenů a literatury, které v pracích staršího data vydání chybí. Z pozdějšího období přelomu 16. a 17. století se komunikaci v rožmberském prostředí věnují Aleš Stejskal a Jiří Kubeš.¹⁰ Jedná se o nejaktuálnější práce vztahující se k tématu a zpracovávající sledované prostředí. Studie obou autorů budou blíže oceněny v pasáži věnující se zhodnocení literatury. Děj věnujících se rožmberskému rodu je nesmírně mnoho a není účelné je zde v úplnosti zmiňovat.

⁷ Jaroslav PÁNEK, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552*, České Budějovice 2003, 2. vyd.

⁸ Ivan HLAVÁČEK, *Studie k diplomacie Václava IV.*, IV. *Itinerář krále Václava IV. (1361-1419)*, Český časopis historický, 10/1, 1962, s. 64-94.

⁹ Robert ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418-1472*, Praha 2005 (Práce historického ústavu AV ČR, řada A. Monographia 20).

¹⁰ Aleš STEJSKAL, *Služební cesty rožmberských úředníků 1589-1611*, in: L. Bobková - M. Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, s. 199-209.

J. KUBEŠ, *Rožmberští poslové. Příspěvek ke komunikační praxi ve střeoevropském prostoru na počátku 17. století*, s. 25-37; TÝŽ, *Mezi hlavní městskou a venkovskou rezidencí. Komunikace Petra Voka z Rožmberka s pražskými hospodáři (1594-1611)*, Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice, série C, Fakulta humanitních studií Univerzity Pardubice, 9 (2003), s. 43-53.

Pozornost věnovaná literatuře bude omezena na díla z oblasti dějin Rožmberků vztahující se k tématu předkládané práce a na autory zabývající se tématem komunikace.

Prostředí rožmberského rodu a komunikace je přímo spojeno v práci Ivana Hlaváčka *Z rožmberské komunikace v 15. století*.¹¹ Autor se zabývá, jak již bylo naznačeno výše, studiem šlechtických itinerářů, dále je předmětem jeho badatelského zájmu vymezení pojmu komunikace. V citované studii zhodnocuje charakter a hlavně jedinečnost a bohatost pramenů, které se dochovaly z činnosti rožmberské kanceláře. Rožmberský archiv je cenným zdrojem informací v mnoha směrech bádání o dějinách českých zemí a obecných dějinách středověku a ranného novověku. Jádrem studie do značné míry koresponduje s vymezeným tématem. Zabývá se komunikací Oldřicha II., pozornost však upírá především na kontakt rožmberského vladaře s českým a římským králem (od roku 1433 císařem) Zikmundem Lucemburským.

Ivan Hlaváček analyzoval část pramene, který je výchozím bodem také pro téma mé práce. Zároveň nacházíme v jeho studii mnoho styčných bodů v bádání na téma komunikace šlechty v 15. století. Nicméně pozornost autora se omezila na užší časový úsek a detailní sledování konkrétních dvou osob, které si předávaly zprávy: Oldřicha II. a Zikmunda Lucemburského. Tato studie sloužila díky časové shodě a zaměření na stejný pramen jako vodítko při sestavování práce. Nalezneme v ní literaturu zaměřující se na rožmberské prostředí 15. století, závěry učiněné při analýze pramene, které nabízejí bezprostřední srovnání, upozornění na problémy spojené se studiem podobných materiálů a v neposlední řadě nástin možností využití, jaké takovýto druh pramene nabízí. Studie se tak stala základem nejen při srovnávání výsledků bádání autora, ale také při výběru a zhodnocování literatury, určování metodických postupů a nastolování otázek.

Vedle studie Ivana Hlaváčka nabízí česká historiografie pouze malé množství prací věnujících se komunikaci ve středověku. Světlou výjimkou je příspěvek Jaroslava Pánka otištěný ve sborníku vydaném u příležitosti konference v Ústí nad Labem.¹²

Význam teoretické studie Jaroslava Pánka¹³ o vývoji české historiografie v oblasti cestování byl již naznačen v kapitole o komunikaci. Za připomenutí stojí bibliografie doprovázející studii, která upozorňuje na teoretické studie zahraniční provenience využitelné pro dějiny cestování. Jaroslav Pánek se dlouhodobě zabývá vývojem novověké společnosti,

¹¹ I. HLAVÁČEK, *Z rožmberské komunikace*, s. 59-77.

¹² L. BOBKOVÁ – M. NEUDERTOVÁ (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*.

¹³ J. PÁNEK, *Cestování jako modernizační činitel středoevropské a raně novověké společnosti*, s. 9-21.

kultury, politických systémů a dále novověkou aristokracií, marginálními vrstvami a svou pozornost obrací také k cestování, které je se zmíněnými oblastmi spojeno.

Činy Oldřicha II. z Rožmberka byly v nedávné době podrobně prozkoumány a zpracovány v biografii věnované této osobnosti.¹⁴ Cenná monografie vznikla díky práci a úsilí vedoucí pracovnice českokrumlovského archivu Anny Kubíkové.

Publikace nabízí kritický pohled na významného příslušníka rožmberského rodu, především v oblasti jeho politických aktivit. Nechybí zde také nástin životních osudů rodinných příslušníků rožmberského šlechtice a kapitoly věnované fungování šlechtického dominia a majetkovým poměrům Rožmberků za vlády Oldřicha II.. Jak již bylo řečeno, hlavní rámec práce se opírá o činy rožmberského vladaře a jejich zasazení do historického kontextu. Badatelská práce autorky podala ucelený obraz vlády Oldřicha II., který byl využit pro zpracování důležitých životních událostí v kapitole věnující se této osobě v předkládané práci. Následné dílčí otázky zpracované v publikaci A. Kubíkové slouží pro nastínění a dokreslení dalších aspektů vlády šlechtice v 15. století a dokumentují její badatelské zaměření v oblasti hmotné kultury a archivních materiálů rožmberské provenience.

Osoba Oldřicha II. z Rožmberka a především rožmberské dominium budí zájem také u historiků věnujících se dějinám správy. Vedle Ivana Hlaváčka se správním systémem šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách zabývají Robert Šimůnek¹⁵ a Eva Cironisová.¹⁶ Jak již bylo naznačeno, hlavní pozornost obou badatelů je zaměřena na správní systém rožmberského dominia. Toto platí především pro starší práci E. Cironisové mapující vývoj správního systému v průběhu čtyř staletí. Příspěvek ve sborníku mapuje počátky správy majetku jihočeského rodu až do počátku 15. století. Převážná část období vlády Oldřicha II. je však v příspěvku zhodnocena velmi okrajově a následná pozornost je zaměřena na pozdější období 16. a 17. století. Autorka si všímá především změn, k nimž došlo mezi výše zmíněnými obdobími. Ve zpracování vývoje jednotlivých institucí a funkcí je možno najít hlavní přínos práce, neboť dává možnost srovnání správní praxe v jednotlivých obdobích.

Absenci údajů o správě rožmberského majetku v období 15. století vyplňuje práce Roberta Šimůnka. Také odlišnost zaměření na okruh působnosti správních jednotek, analýzy novějších pramenů a srovnání s praxí v jiných oblastech, především v německy mluvících zemích, dává ucelenější obraz o fungování správy rožmberského dominia a možnost posouzení, zda se určitý jev vyskytoval pouze v prostředí jižních Čech či byl obecnějšího

¹⁴ Anna KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004.

¹⁵ R. ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia*.

¹⁶ Eva CIRONISOVÁ, *Vývoj správy rožmberských panství ve 13.-17. století*, Sborník archivních prací (dále SAP) 31, 1981, s. 105-174.

charakteru. R. Šimůnek se jihočeskou šlechtou a vývojem územně právních a sídelních struktur dané oblasti zabývá dlouhodobě a citovaná publikace je vyvrcholením jeho dosavadní badatelské činnosti v oblasti dějin správy a okruhu služebné klientely, tedy osob spojených s výkonem správních institucí, za vlády Oldřicha II. z Rožmberka.

Prací věnovaných aspektům cestování a komunikace v pozdějších obdobích nalezneme mnohem více než pro dobu 15. století. Pozornost zde proto bude zaměřena na díla vztahující se k rožmberskému rodu. Díky zpracování komunikační a cestovní praxe na v podstatě stejném území a v návaznosti na starší správní struktury je jejich výpovědní hodnota nejučelnější pro potřeby této práce.

Badatelskou pozornost na výše zmíněná témata zaměřili dva autoři - Aleš Stejskal¹⁷ a Jiří Kubeš.¹⁸ A. Stejskal se zabývá dějinami raného novověku v užším zaměření na hospodářské dějiny a úřednickou kariéru. Výrazný podíl patří tématům vztahujícím se k dějinám rožmberského rodu. V citované studii se zabývá rozбором pramene z rukopisné sbírky třeboňského archivu – hospodářských a úřednických kalendářů – minucí. Jednalo se při použití dnešního termínu o plánovací kalendáře. Rožmberští úředníci s jejich pomocí plánovali služební cesty a vedli záznamy o povinné přítomnosti v rezidenčním městě či výletním sídle při různých návštěvách šlechty, diplomatů, finančníků, právníků či umělců.¹⁹ Dále tento pramen srovnává účty rožmberské komory za vrchností proplacené služební cesty. S využitím těchto pramenů je možno sledovat služební cesty rožmberských úředníků a také osoby, které navštívily českokrumlovskou a třeboňskou rezidenci.

Data sebraná na základě rozboru pramenů lze jen obtížně převést na období 15. století, které je předmětem předkládané práce. Avšak při srovnání s literaturou zabývající se touto tematikou pro prostředí Lužice v námi sledovaném časovém rámci,²⁰ lze nalézt četné paralely a souvislosti naznačující možnost obdobné komunikační a cestovní praxe také na dvoře Oldřicha II. z Rožmberka. Na skutečnost častého cestování rožmberského dvora upozorňuje také A. Stejskal. Lze uvažovat o obdobném fungování správy dominia.

Stejskalova studie přibližuje aspekty komunikační praxe, které jsou při studiu korespondence nepostižitelné. Dále je zde možno sledovat běžnou správní praxi spojenou

¹⁷ A. STEJSKAL, *Služební cesty rožmberských úředníků 1589-1611*, s. 199-209.

¹⁸ J. KUBEŠ, *Rožmberští poslové. Příspěvek ke komunikační praxi ve středoevropském prostoru na počátku 17. století*, s. 25-37; TÝŽ, *Mezi hlavní městskou a venkovskou rezidencí. Komunikace Petra Voka z Rožmberka s pražskými hospodáři (1594-1611)*, s. 43-53.

¹⁹ A. STEJSKAL, *Služební cesty rožmberských úředníků 1589-1611*, s. 200.

²⁰ Reiner AURIG, *Zum Görlitzer Gesandten- und Botenwesen Im Spätmittelalter*, in: L. Bobková - M. Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, s. 79-95.

s cestováním, sociální aspekty tohoto druhu správy šlechtického velkostatku a na základě shodných jevů nastínit obraz pro ranější období 15. století.

Druhý z autorů, Jiří Kubeš, se dlouhodobě věnuje rožmberskému rodu v období raného novověku a dále cestovatelským a diplomatickým kontaktům šlechty v 17. století. Při studiu této problematiky se často obrací ke šlechtické korespondenci, deníkům a cestopisům. Své badatelské okruhy spojil ve dvou pracích věnujících se komunikaci aristokratů na počátku 17. století na základě studia pramenů treboňského archivu a šlechtické korespondence sledovaného období. Pro dané období existuje množství prací věnující se komunikaci šlechty s okolím. Autor se však věnuje rožmberskému vladaři Petru Vokovi a prostředí rožmberského dvora, tudíž je v případě zpracovávaného tématu komunikace Oldřicha II. nejrepresentativnější. Dále je zde nastíněna běžná praxe vykonávání funkce poslů. V příloze je možné sledovat cílová místa poslů, osoby, ke kterým směřovala korespondence, množství poslů, počet cest a ušlou vzdálenost.

Při srovnání běžné praxe v tomto období a správní struktury rožmberského dominia v 15. století lze nalézt instituce, které využívaly posly a fungovaly v obou odlišných dobách. Zároveň je u těchto institucí pro 15. století zmíněna přítomnost a služební poměr poslů. Práce Jiřího Kubeše je tedy reprezentativním nástinem poselské praxe, pro které nám chybí v dřívějším období prameny, byť s výhradou výrazného časového posunu, změny rezidence a nutného předpokladu odlišností v obou historických dobách.

3. Zhodnocení listáře a listináře Oldřicha II. z Rožmberka

Rožmberkové patřili k jednomu z nejvýznamnějších českých šlechtických rodů. Jejich význačnost dokládá působení některých členů dynastie, kteří ovlivňovali naše dějiny, jak na poli politickém, tak i kulturním a hospodářském. Dalším ojedinělým faktorem, který nemá v českých dějinách obdoby, byla velikost a ucelenost dominia, které rod vlastnil, a které mu přinášelo nejen hospodářský užitek, ale i společenskou prestiž a zvýrazňovalo již tak vysoké postavení tohoto rodu v českých zemích a ve středověké a raně novověké Evropě.

Do historie se však zapsal ještě jedním primátem: zachovalostí a uceleností rodového archivu, pro který se minimálně v našem prostředí nenachází srovnání. Jednou ze součástí této bohaté studnice informací je i listář a listinář Oldřicha II. z Rožmberka. Jedná se o edici korespondence, uchované v rožmberském archivu z období mezi lety 1418 až 1462. Korespondenci vedl, jak již napovídá název, Oldřich II. z Rožmberka s mnoha osobami tehdejší doby. Mezi mnoha jmény se zde objevují např. panovníci Zikmund Lucemburský a Albrecht Habsburský, významní čeští i středoevropští šlechtici, ale také nižší šlechta a osoby z bezprostředního okolí rožmberského dominia a širší rodové klientely.

Část dopisů, která prošla kanceláří sídlící na krumlovském hradu, se nezachovala nebo se ji do dnešní doby nepodařilo objevit. Přesto však v listáři nacházíme ojedinělé množství písemností, a to díky Oldřichově neobyčejné vlastnosti – v porovnání s ostatními lidmi tehdejší doby totiž vyřizoval neporovnatelně více záležitostí písemně. Další přínos tohoto pramene tkví v tom, že jsou zde zpracovány jak dopisy přijaté, tak i koncepty dopisů z kanceláře odeslaných. V neposlední řadě je nutné zmínit dataci, místo sepsání listu a jméno osoby, která jej vyhotovila a nakonec komentář Blaženy Rynešové a Josefa Pelikána, který nám osvětluje případné nejasnosti při studiu, zasazuje jednotlivé dopisy do kontextu doby a ujasňuje, na základě jakého podnětu byly napsány.

V součtu těchto faktů a díky práci obou vydavatelů se před námi objeví pramen, pomocí něhož můžeme, alespoň z části, rekonstruovat praxi komunikace nobility v 15. století. Popisovaná korespondence nám umožní exkurs do světa tehdejší aristokracie, v němž nahlédneme do otázek o čem si lidé psali (tedy co považovali za důležité sdělit), jak rychle si zprávy předávali a jak tato komunikace probíhala.²¹

²¹ Komunikační praxí Rožmberků se již formou analýzy části listáře zabýval Ivan Hlaváček v práci: I. HLAVÁČEK, *Z rožmberské komunikace v 15. století*.

4. Instituce poselství

Poslové tvořili specifickou skupinu osob, v rámci správní struktury zajišťující komunikační propojení obou jejích složek i jednotlivých správních center navzájem.²² Do nástupu moderních komunikačních prostředků zajišťovali předávání zpráv a spojení s okolím, čímž se stali nedílnou a velmi důležitou součástí společnosti. O jejich každodenním životě se dochovalo velmi málo zpráv, ačkoliv byli přítomni v téměř každé instituci středověkého světa. Jejich služeb využíval panovník, šlechta, města, univerzity, církve, vojsko, tedy každý komu záleželo na zasílání a přijímání zpráv.

Dnes jsou poslové chápáni jako skupina lidí beze jména, neboť převážná většina zmínek o nich jsou pouze čísla v účetních knihách zapsaná při výplatě mzdy. Když už se mluví o konkrétních osobách, je uvedeno pouze, že posel dorazil nebo nedorazil. Jména nejsou důležitá. Přesto u několika málo z nepřeberného počtu doručovatelů zpráv jména známe. Jedná se velkou měrou o stálé posly, kteří vešli v důvěrný styk s vrchností nebo se nějakým způsobem vyznamenali. Dalšími jsou úředníci či příslušníci šlechty, kteří vykonávali poselskou funkci v případě, že měla být zpráva doručena významné osobě, či aby vyslané poselstvo nabylo lesku.

I v případě, že se dochovalo poslovo jméno, se však většinou o jeho životě dozvíme jen o málo více. Výjimku tvoří diplomatická poselství, o nichž se nám dochovalo četných zpráv v dobové literatuře a mnohých odborných zpracováních. O poslech, kteří se nedostali až ke dvoru, máme záznamů daleko méně. Běžnou praxí bylo, že první cesta posla vedla do kanceláře příslušné instituce, kde odevzdal zprávu. Zpravidla poté vyčkal na odpověď, která mu byla předána také prostřednictvím kanceláře. Výjimku tvořila důvěrná jednání, kdy předávání zpráv zprostředkoval tzv. „ústní posel“, tedy osoba, která požívala odesilatelovy důvěry. Tento posel byl vpuštěn přímo k adresátovi. Nejprve se ale musel prokázat „věřícím listem“, ve kterém bylo ujištění, že doručovatel zprávy požívá naprosté důvěry osoby, která ho vyslala. Jako v případě věřícího listu Petra z Kravař a ze Strážnice Oldřichovi z Rožmberka, aby Oldřich věřil jeho poslu, Přibíkovi z Houžové:

Na Helfštejně, 10. října 1421

Urozenému panu Oldřichovi z Rožmberka já Petr z Kravař a z Strážnice službu svou vzkazuji. Urozený pane ujče milý, posílám k tobě panoši Přibíka z Hiczně, věrného a milého, listu tohoto ukazatele, mého úmysla úplně naučeného. Protož prosím tebe, milý ujče, což s tebou

²² R. ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia*, s. 159.

*nynie ode mě mluví bude, aby jemu toho tak úplně uvěřil, jako bych sám s tebou osobně mluvil.*²³

O tom, jak byli poslové vybaveni, máme velmi dobrou představu díky četným obrazům, které se nám dochovaly. *Posel byl dle dobových vyobrazení vybaven koženou nepromokavou brašnou, kde uchovával písemné zprávy, lahví na vodu a odznakem svého pána nebo instituce, které složil poslovskou přísahu.*²⁴ Poslové však nepřepravovali pouze korespondenci. Mimo dopisy byla jejich brašna zatížena také listinami, které dopravovali mezi jednotlivými správními centry. Dále penězi, které putovaly ze správního centra především jako platby jeho služebníkům a do rožmberské pokladnice jako přebytky hospodaření šlechtického velkostatku. Velmi často byli poslové obtíženi i drobnými dary, pomocí kterých šlechta utužovala své klientské vazby a síť jim přátelsky nakloněných osob. O přepravě úředních listů máme zprávy z korespondence mezi Petrem Vokem a jeho pražskými úředníky, kde má být žádaná listina přinesena poslem. O intenzitě těchto styků svědčí četné hospodářské zprávy uložené v třeboňském archivu.²⁵

O přepravě darů svědčí časté urgencye nacházející se v listáři Oldřicha II., že slíbená komodita nebyla dodána²⁶ nebo na druhé straně děkovná zmínka po příchodu daného zboží.²⁷

Informace o odměnách za vykonávání poselské funkce máme až z pozdějších období (pro rožmberskou doménu z počátku 17. století). Avšak můžeme předpokládat, že praxe vyplácení mezd se v průběhu doby příliš nezměnila. Výše odměny závisela na počtu ušlých kilometrů. Za každou míli, kterou posel na své cestě urazil, byla vyplacena odměna podle pevně dané sazby. Proplácela se však pouze cesta k adresátovi. Posel dostával odměnu také za cestu v noci a za čekání na odpověď adresáta. Nepravidelný příjem tvořilo spropitné. Poslové nedoručovali zprávy pouze své vrchnosti. Na své cestě přibírali poštu od všech, kteří potřebovali doručit zprávy na místo, kam poslové právě mířili. Za tyto služby také dostávali naturální či peněžité odměny. Ovšem o těchto službách mimo vrchnost máme ještě mnohem méně zpráv. Služeb poslů využívali také cestující, kteří se k nim na své cestě rádi přidružili. Poslové měli své povinnosti (především bezpečně doručit zprávu) a za odměnu na svých

²³ *Listář a listinář Oldřicha II. z Rožmberka 1418-1462*, I-IV (dále LOR), vyd. Blažena Rynešová – Josef Pelikán 1929-1954, s. 41. č. 59.

²⁴ Milan HLAVÁČKA, *Cestování v éře dostavníku. Všední den na střeoevropských cestách*, Praha 1996, s. 45-46.

²⁵ J. KUBEŠ, *Mezi hlavní měšťskou a venkovskou rezidencí. Komunikace Petra Voka z Rožmberka s pražskými hospodáři (1594-1611)*, s. 43-53.

²⁶ LOR 1, s. 216, č. 323.

²⁷ LOR 1, s. 135, č. 198.

cestách požívali ochrany vrchnosti, která se vztahovala i na korespondenci a osoby, které je doprovázely.²⁸

Při vykonávání poselské funkce můžeme vysledovat určité specializace. V první řadě se poslové dělili na pěší a jízdní. Vyslání jízdního posla se neřídilo náhodou, ale mělo svá pravidla, o čemž svědčí omluva zvíkovského purkrabího Oldřichovi II., že posílá jízdního posla, protože už nemá poslů pěších.²⁹ Další skupinou byli ústní poslové, o nichž jsem se zmínil již výše. Ústní poslové museli požívat důvěry své vrchnosti. Dá se předpokládat, že se jednalo o osobu z užších kruhů dvora (v případě vrchnosti), či stálého posla, který se již ve svých službách osvědčil. Svědčí o tom výjimečné jmenování posla, který bude vyslán, ve věřícím listu Oldřicha II. Nejen ústní poslové vykonávali specializované cesty. Vně panství doručovali zprávy zpravidla jiní poslové než v rámci dominia. Také záleželo na osobě, ke které byl posel vyslán, pokud s ní měl jednat osobně. Nelze si představit, že by například s panovníkem, či vyšším šlechticem jednala osoba bez stavovské příslušnosti. Poselské funkce vykonávali také úředníci rožmberské kanceláře.

Počet poslů nebyl nikdy trvalý, ale měnil se dle aktuální potřeby. U dvora byl zaměstnán určitý počet stálých poslů, kteří pravidelně vykonávali cesty a dopravovali korespondenci. Pokud bylo potřeba zaslat zprávu a v rezidenci se nedostávalo stálých poslů, byli najímáni poddaní, kteří zastali jejich funkci. Mohli tak vykonat jednu jedinou nebo několik cest a poté se vrátili ke své každodenní činnosti. Přesto se dostali do účetních knih a figurují v nich mezi pravidelnými posly. Analyzovat tedy počet poslů, který byl nutný pro fungování dominia, či jiné instituce, je velmi obtížné. Avšak jejich množství je možné odhadnout, pokud je možné zachytit více dopisů na „cestě“ (pokud jsou datovány a pokud je zachován jak odeslaný dopis tak i odpověď adresáta). Další možností, jak zjistit, kolik poslů bylo nutné zaměstnávat, je vycházet z počtu správních jednotek, u kterých bylo nutné posla vydržovat.

²⁸ O poselské praxi v rožmberském prostředí 17. století se podrobněji zmiňuje J. KUBEŠ, *Rožmberští poslové, Příspěvek ke komunikační praxi ve středoevropském prostoru na počátku 17. století*, s. 30-31.

²⁹ LOR 3, s. 319, č. 456.

5. Život Oldřicha II. z Rožmberka

Oldřich II. z Rožmberka (narozen 13. 1. 1403, zemřel 28. 4. 1462 v Českém Krumlově) patřil k významnému českému panskému rodu Rožmberků. Byl synem Jindřicha III. z Rožmberka a Elišky z Kravař. Roku 1412 Oldřichův otec zemřel a na jeho místo nastoupili poručníci, kteří spravovali rožmberský majetek za teprve devítiletého dědice jihočeského panství. Jeho poručníky byli nejvyšší purkrabí Čeněk z Vartenberka, Jan z Hradce a Jindřich z Kravař a Plumlova, bratr Oldřichovy matky Elišky. Hlavní roli ve správě největšího českého panství hrál Čeněk z Vartenberka. Majetek jihočeského šlechtice spravoval do roku 1418, kdy se vlády nad panstvím ujal patnáctiletý Oldřich. Nejen že všichni tři šlechtici, a především Čeněk z Vartenberka, spravovali zboží nezletilého šlechtice svědomitě, ale hráli také významnou úlohu v náboženské sféře života mladého šlechtice. Pod vlivem Čenka z Vartenberka přestoupil Oldřich na kališnickou víru. Oldřichův příklon ke kališnictví trval do roku 1420, kdy se víry zřekl z důvodu navázání spolupráce s katolickým panovníkem Zikmundem Lucemburským. Do této doby mohli na území jihočeského dominia nekatolíci svobodně působit. Tento fakt byl významný pro pozdější období. Krátká část života, po kterou mladý rožmberský vládce stranil nekatolíkům, vedla k rozšíření této víry a upevnění jejich pozic v oblasti jihočeského dominia a přilehlého okolí. Především založení Tábora, ke kterému se připojily další obce, znamenalo pro Oldřicha komplikace a ohrožení téměř po celé období jeho vlády nad dominiem. Sousedství s Tábority znamenalo pro Oldřicha stále nebezpečí, které často vyústilo ve vojenský konflikt, a které nejen poškozovalo dominium rožmberského vladaře, ale znamenalo pro Oldřicha také vysoké finanční zatížení. Ohrožení ze strany Tábora mohlo být také jedním z důvodů, proč se Oldřich kališnické víry zřekl a navázal spolupráci se Zikmundem Lucemburským.

Již po dvou letech samostatného působení se mladý Rožmberk aktivně zapojil do politického života. Rok 1420 vedl v Oldřichově životě k mnoha změnám, které následně určovaly další kroky v jeho pozdějším životě. Ještě na počátku zmiňovaného roku stál Oldřich v opozici vůči Zikmundovi Lucemburskému. Několik měsíců však stačilo ke změně jeho vyznání, oficiálně stvrzené při schůzce se Zikmundem na hradech Točnick a Žebrák. Tomuto kroku předcházela nezdařený útok proti Táboru vedený mladým Rožmberkem. Příklon k jednomu z nejmocnějších panovníků Evropy ovlivnil zbytek života mladého šlechtice. Nejen že vypjatá situace v českých zemích a Oldřichovo rozhodnutí změnit konfesi určilo do jisté míry také jeho politický život, ale spolupráce se Zikmundem mu již ve velmi mladém věku otevřela také „dveře do Evropy.“ Vysoká pozice v českých zemích byla částečně určena

již jeho rodovým původem. Avšak teprve spolupráce s nejvyšším postaveným panovníkem střední Evropy, která byla možná pouze po přijetí katolického vyznání, dala mladému šlechtici možnost proniknout do okolí panovnického dvora a za hranice českých zemí. Oldřichova orientace mimo rámec českých zemí vedla především do Rakouska. Důvodem spolupráce s těmito zeměmi nebyla pouze geografická blízkost, ale také rodinné vazby. Oldřichova sestra Kateřina se vdala za hornorakouského šlechtice Reinprehta mladšího z Wallsee.

Navazování kontaktů v zahraničí nebylo pro mladého šlechtice snahou o zvýšení osobní a rodové prestiže, ale z velké části nutností. Po neúspěšném útoku na Tábor a vítězství kališníků na Vítkově, kde byl poražen Oldřichův nový spojenec Zikmund Lucemburský, se mocenské pozice v Čechách přiklonily na stranu nekatolíků, a rožmberské panství se stalo terčem opakovaných útoků jak táborského městského svazu, tak i Žižkova plného vojska. Svědčí o tom dobytí Prachatic a Vodňan, dále vypálení města Trhové Sviny, jež přináleželo rožmberskému dominiu, a obsazení hradů Příběnice a Příběničky Tábority. Prachatice a Vodňany dostal Oldřich spolu se zlatokorunským klášterem do zástavy od Zikmunda Lucemburského za spojenectví a za významný podíl, který měl Oldřich při prosazení Zikmunda za českého krále alespoň u české katolické šlechty a které vyvrcholilo korunovací 28. 7. 1420. Všechny tyto události se staly v průběhu roku 1420. Na jeho konci však nekatolická strana sužovala rožmberské panství tak, že byl Oldřich nucen 18. 11. 1420 uzavřít s utrakvisty příměří a povolit svobodu čtyř artikulů pražských ve svém dominiu (příměří mělo trvat do 4. 2. 1421).

Tato nelichotivá bilance počátků vlády mladého šlechtice vedla k nutnosti hledat spojence a především finanční prostředky pro vybudování vojska schopného čelit nekatolickým silám. Finance získával zástavami majetků, jejich prodejem a také opakovanými žádostmi o podporu ze strany krále Zikmunda a dalších představitelů politické a církevní moci této doby. Již v roce 1420 zastavil Oldřich svému švagru Reinprechtovi z Wallsee hrady Horní a Dolní Rožmberk a později mu prodal městečko Haslach, nacházející se na území dnešního Rakouska. Ohrožení a spory však trvaly nadále, a tak Oldřich na počátku roku 1422 získal od Zikmunda privilegium razit na svém panství mince. Roku 1422 byla záležitost jihočeského šlechtice projednávána také na sněmu v Norimberku, kde se mimo jiné řešila také a hlavně otázka peněžní pomoci Oldřichovi proti nekatolíkům.

Pomoc však zřejmě nebyla pro Oldřicha dostatečná, a když Zikmund ještě v témže roce zrušil zástavu zlatokorunského kláštera, mladý Rožmberk tuto skutečnost odmítl akceptovat, a přes pravděpodobnou finanční subvenci, kterou od lucemburského vladaře

dostal, a přes výzvy rakouského vévody Albrechta k návratu zboží, si tento majetek ponechal pro sebe. Po této události můžeme u Oldřicha pozorovat vyprofilování postoje k Zikmundovi, kdy se mu snaží opakovanými bojkoty jeho činnosti dát najevo svou nepostradatelnost a zároveň snahu po zisku výhod za služby lucemburskému panovníkovi pro svou osobu a rod.

Jedním z účastníků sněmu v Čáslavi, kde došlo k rozhodnutí o odmítnutí Zikmunda Lucemburského jakožto českého krále a ustavení prozatímní dvacetičlenné zemské vlády, byl taktéž mladý rožmberský šlechtic. Jak tato skutečnost ovlivnila vztah obou spojenců, lze pouze odhadovat. Nicméně Zikmund i poté s Oldřichem spolupracoval. Získával prostřednictvím Rožmberka informace o situaci v Čechách a vyjednával s kališníky, hlavně s představiteli tábořské obce. Především při pobytech Zikmunda mimo hranice země se obracel na Oldřicha, aby od něho získal zprávy o dění v českých zemích.

Rok 1422 přinesl pro jihočeského vladaře ještě jeden nepříjemný problém, který ohrožoval i jeho život. Spor s Onšem z Makovic o tvrz, kterou Oldřich zabral, dospěl až do pokusu o Oldřichovo otrávení. Ten však pobýval na cestách, během nichž došlo k prozrazení komplotu a odstranění spiklenců.

Bouřlivá situace tohoto období v Čechách přinášela mnoho sporů a konfliktů, které jednotliví aktéři řešili zpravidla mezi sebou, neboť vyšší instance neměla dostatečnou autoritu nebo chyběla vůbec. Oldřich se neustále potýkal s ohrožením ze strany Tábora a mírové smlouvy střídaly válečné akce. V roce 1424 byla dokonce ohrožena Krumlovská rezidence. Vyjma zmíněného pokusu o vraždu a vojenských akcí je nutné zaznamenat spor Oldřicha s Janem Smilem z Křemže. Důvodem sporu byla zástava Zlatokorunského kláštera, na jehož část si oba činili nároky. Spor se s přestávkami táhl od roku 1427 dalších dvacet let. Konflikt vyvrcholil vězněním Smila a jeho následnou popravou v roce 1447. K vyrovnání s jeho rodinou a úplnému ukončení této otázky došlo až v říjnu 1455.

Opakované konflikty s Tábority a kališníky z velké části skončily v květnu 1434, po porážce husitů u Lipan, a v únoru 1435, kdy Oldřich porazil tábority. Ztráty, které rožmberské panství v čase vojenského soupeření utrpělo, byly do jisté míry nahrazeny zisky statků a hradů a peněžními částkami od představitelů katolické moci. K majetku si rožmberský šlechtic dopomohl také využíváním falz. Případů, ve kterých si Oldřich vypomohl podvodem, bylo mnoho, a zřejmě ještě ne všechny byly odhaleny. Falzátorská činnost Rožmberka byla již nespočetněkrát popsána, proto se o ní nebudu obšírněji rozepisovat.

Ve dvacátých letech 15. století poutalo Oldřichovu pozornost především dění na domácí scéně. Mimo výše zmiňovaných skutečností je nutné ještě připomenout bezpočet sněmů, které se v tomto období konaly. Řízení země de facto bez panovníka, množství sporů

především mezi katolíky a kališníky, a především samo husitské hnutí, které přineslo dosud nevídanou situaci, to vše vyžadovalo množství sněmovních jednání, která se zpravidla bez předního představitele české katolické šlechty neobešla.

Další období, které lze ohraničit lety 1430 až 1436, s sebou neslo všechny předchozí zmiňované aktivity, ale přidaly se k nim ve zvýšené míře kontakty přesahující rámec českých zemí. Především basilejský koncil, který se v tomto městě konal od července 1431 do roku 1449, poutal Oldřichovu pozornost již od roku 1429, kdy byly vedeny snahy o jeho uskutečnění. Těsná spolupráce se Zikmundem Lucemburským, který byl hlavním strůjcem koncilu, a pozice čelního představitele katolické šlechty v Čechách postavily Oldřicha do role prostředníka mezi koncilem a Čechami. Až do roku 1436, kdy došlo k vyhlášení kompaktát, tj. uznání čtyř artikulů na jihlavském sněmu, tak byl jihočeský šlechtic v pravidelném spojení s Basilejí a prostředníkem mezi koncilem a českou šlechtou. Tímto nabyl výlučného a velmi významného postavení mezi českým panstvem. K čelní pozici mezi českou šlechtou mu dopomohlo také uznání Zikmunda za českého krále právě na jihlavském sněmu. O těsné, byť často problematické spolupráci obou mužů zde bylo psáno opakovaně, přesto ji znovu připomínám.

Pozornost však Oldřich neupíral pouze ke koncilu a k českému králi. Jeho vysoké postavení dokládá také jednání s rakouským vévodou Fridrichem. Z jednání vzešla v září 1431 dohoda obou šlechticů, v jejímž ujednání stojí, že pokud se Oldřichovi podaří prosadit Fridricha nebo jiného rakouského vévodu za Českého krále po smrti Zikmunda Lucemburského, dostane se Rožmberskému pánu nemalých výhod.

Zikmund Lucemburský měl však jinou představu o svém nástupci. Měl se jím stát jeho zeť Albrecht Habsburský, který již od října 1423 užíval titul markraběte moravského, jenž získal od svého tchána.

Otázka panovníka českého království se stala aktuální 9. prosince 1437, kdy ve Znojmě zemřel Zikmund Lucemburský. Nástupcem byl 27. prosince 1437 zvolen Albrecht II. Habsburský, jehož manželka Alžběta byla jediným potomkem lucemburského panovníka, a tudíž i dědičkou. Oldřich sice nebyl Albrechtovým přímým přívržencem, avšak již krátce po volbě se přidal na jeho stranu a připojil se k jeho podporovatelům. Tento příklon Oldřichovi záhy přinesl čelní postavení v rámci české šlechty.

Již 30. prosince byl Oldřich spolu s dalšími pěti pány zvolen za správce království do doby, než se Albrecht ujme vlády. O půl roku později, v květnu 1438, již Albrecht, který se do té doby ujal vlády, jmenoval Oldřicha spolu s Menhartem z Hradce českým zemským hejtmanem. Podpora nebyla ze strany rožmberského pána vyjádřena pouze loajalitou, ale také

aktivní pomocí proti opoziční straně českého panstva, která nesouhlasila s Albrechtovou volbou a za českého krále prosazovala bratra polského krále Kazimíra. Oldřich se v srpnu 1438 účastnil obléhání Tábora vedeného Albrechtem proti stoupcům polského kandidáta.

Dne 27. 10. 1439 však došlo k opětovné změně situace. Albrecht II. Habsburský umírá a opět se roztáčí kolotoč jednání o jeho nástupci. Albrechtův syn a také dědic, Ladislav Pohrobek, se narodil až po jeho smrti, a tudíž zde hrozilo období bezvládní nebo dlouhodobé regentské vlády. Oldřichův osobní zájem (z důvodu dluhů) vedl k prosazování volby římského krále Fridricha III. Štýrského. Čeští šlechtici včetně Oldřicha se nakonec 29. ledna 1440 dohodli na tzv. mírném listě, který určoval rozdělení moci a způsobu volby nového krále. Moc byla de facto v rukou jednotlivých šlechtických uskupení a volba padla v srpnu 1440 na Albrechta Bavorského. Ten ji však s ohledem na Alžbětu, Ladislava Pohrobka a jeho dědické nároky nepřijal. Alžběta se neustále obracela na jihočeského šlechtice. V letech 1440 až 1442 poslala Oldřichovi 18 listů, v nichž ho žádala, aby hájil její zájmy. Oldřichovi se dařilo budít dojem, že se snaží podporovat Alžbětiny zájmy, a tudíž volbu Ladislava Pohrobka, ale zároveň jednal s Fridrichem Štýrským a neustále se ho snažil přesvědčit, aby kandidoval na český trůn. Fridrich se po smrti Alžběty (zemřela 19. prosince 1442) přiklonil k volbě Ladislava a k poručnictví, které mu slibovalo možnost kontrolovat jeho kroky. Kališnická strana se původně klonila k polské kandidatuře, ale nakonec se rozhodla pro Ladislava Pohrobka. Jeho nároky byly nakonec 31. ledna 1444 na zemském sněmu v Praze uznány a Čechy tak měly čtyřletého panovníka. Toto rozhodnutí ovlivnilo nejen budoucí vývoj v českých zemích, ale také další život Oldřicha II.

Ve 40. letech je Oldřich nucen opět obrátit pozornost ke svému sousedu Táboru. V letech 1441 až 1444 probíhala mezi Oldřichem a tímto městem permanentní drobná válka. V roce 1444 došlo ke smíru. Táborští začali v období let 1444 až 1447 podnikat opakované útoky na území rakouských zemí. Výpady mířily přes rožmberská panství. Z tohoto důvodu byl na rožmberského vladaře vyvíjen tlak ze strany mnoha rakouských šlechticů včetně římského krále Fridricha III. Štýrského, aby těmito výpadům zamezil. K uklidnění situace došlo až smírem mezi Táborem a rakouskými zeměmi, který zprostředkoval v roce 1447 Menhart z Hradce. Situace mezi Tábořskou stranou a Oldřichem však zůstávala stále napjatá z důvodu již zmiňovaného sporu s Janem Smilem z Kremže. Smil byl spojencem Tábora. Spor se znovu rozhořel v roce 1438, kdy Oldřich nechal jihočeského zemana uvěznit. Napjatý stav trval ještě po Smilově popravě v roce 1447.

Krátce po uznání nároků Ladislava Pohrobka na český trůn umírá hlavní představitel umírněných kališníků Hynek Ptáček z Pirkštejna (27. srpna 1444) a na jeho místo nastupuje

Jiří z Kunštátu a z Poděbrad. V listopadu téhož roku se v Českém Brodě uskuteční sněm, na kterém dojde k vytyčení základních bodů, které musí česká šlechta vyřešit. Jednalo se o ustavení zemského správce, než bude Ladislav Pohrobek schopen nastoupit na český trůn. Dále se řešily otázky kompaktát a volba pražského arcibiskupa a také vydání Ladislava Pohrobka z rukou Fridricha Štýrského do Čech. V jediném posledním bodě došlo ke shodě mezi představiteli katolické a kališnické šlechty.

Oldřich se aktivně podílel především na snaze jmenovat pražského arcibiskupa. Hlavním kandidátem byl Jan Rokycana, kterého prosazovali kališníci. Oldřich a další katoličtí páni se jeho uznání snažili zabránit, a proto horlivě jednali s papežskou kurií, aby se přiklonila k zamítavému postoji ohledně jeho kandidatury. V otázce vydání Ladislava Pohrobka a zvolení zemského správce se Oldřich II. uchýlil ke zdržovací taktice, která mu vynesla pouze ztrátu spojenců z řad katolické šlechty, kteří chtěli situaci bezvládně vyřešit. Ztráta spojenců oslabilu Oldřichovu pozici předního představitele české katolické šlechty a českých pánů. Oslabení využil Jiří z Poděbrad, který získal dostatečné množství příznivců a jehož pozice zesílila natolik, že 3. září 1448 mohl dobýt Prahu a začít se titulovat zemským správcem. Během obsazení Prahy zajal Jiří Oldřichova spojence Menharta z Hradce, což dále oslabilo katolické síly a pozici rožmberského vladaře.

Následující období bylo určováno Oldřichovou snahou o zvrácení situace v neprospěch Jiřího z Poděbrad a usilováním o propuštění Menharta z Hradce. Přes čilé jednání s čelnými představiteli katolíků včetně Fridricha Štýrského, se nepodařilo Jiřího porazit. Ten byl Fridrichem uznán za zemského správce a Menhart krátce po propuštění zemřel. Proti Jiřímu bylo 6. února 1449 ustaveno katolické uskupení známé jako Strakonická jednota, v jejímž čele stanul Oldřich II.. Ta měla být protiváhou jednoty poděbradské, okruhu podporovatelů Jiřího z Poděbrad. Jiřího však 27. dubna 1449 na zemském sněmu v Praze uznala jako zemského správce většina české šlechty, a když se dokázal prosadit také vojensky, svou pozici čelního představitele české šlechty proti Oldřichovi II. uhájil. Rožmberský vládce se poté stáhl do ústraní.

Na vysokou politiku však nerezignoval a zůstal v písemném kontaktu s mnoha významnými osobami, aby neztratil přehled a měl informace o dění.

13. 11. 1451 Oldřich předal panství do rukou svých synů a odešel do dobrovolného exilu na hrad Dívčí Kámen, který se nalézal nedaleko hlavní rožmberské rezidence, Českého Krumlova. Předním představitelem rodu se tak stává Oldřichův nejstarší syn Jindřich. Jeho otec si však ponechal četná privilegia, a přestože sídlil na Dívčím Kameni, aktivně se účastnil prostřednictvím korespondence politického života spolu se svými syny Jindřichem a po jeho

smrti 25. ledna 1457 také s mladším Janem. Společně se syny Oldřich, alespoň zpočátku, postupoval především proti Jiřímu z Poděbrad a poděbradské jednotě. Oldřich zůstal po celý zbytek života zatvrzelým protivníkem Jiřího. Jeho synové se v prvních letech drželi otcovy politické linie, avšak postupem času s budoucím českým králem stále úžeji spolupracovali. Když však 22. listopadu 1457 zemřel Ladislav Pohrobek a Jan, který se po smrti staršího bratra ujal vlády, proti otcově snaze podpořil Jiřího v kandidatuře na český trůn, došlo v rodině k ostrému rozkolu. Situace se vyhrotila až do té míry, že Oldřich se svým synem komunikoval prostřednictvím svého úhlavního nepřítele Jiřího z Poděbrad. K narovnání sporu mezi otcem a synem došlo až v srpnu 1461 po několika zásazích Jiřího z Poděbrad a dalšího Oldřichova syna Jošta. Oldřich byl donucen předat faktickou vládu a kontrolu nad rožmberským majetkem do rukou Jana. Poté dožíval v rezidenci na Českém Krumlově, kde také 28. dubna 1462 umírá.

V mapování politické kariéry rožmberského vladaře jsme se pouze letmo dotkli jeho rodiny. O sestře Kateřině bylo již psáno v souvislosti s vazbami na Reinprechta z Wallsee. Dalším jeho sourozencem byl starší bratr Petr, který se měl původně ujmout vlády, ale zemřel, když byly Oldřichovi asi tři roky. Oldřich II. měl s manželkou Kateřinou z Vartemberka pět dětí. Nejstarší syn Jindřich se měl stát Oldřichovým nástupcem. Na tuto dráhu byl soustavně připravován výchovou a pobytem na dvoře Fridricha III. Štýrského. V roce 1453 se stal hejtmanem na Špilberku, získal doživotní držení Českých Budějovic a o rok později se stal také hejtmanem ve Slezsku. Jeho kariéru však přetrhla nakažlivá choroba, které podlehl při návratu z protitureckého tažení v roce 1457. Další Oldřichův syn Jošt se vydal na církevní dráhu. V roce 1451 získal funkci probošta pražského dómu, o rok později se stal velkopřevorem johanitského řádu a v roce 1456 se stal Vratislavským biskupem. „Proslavila ho“ především slabost pro jídlo, kvůli níž je označován jako „tlustý biskup.“ Třetí syn Jan převzal po smrti bratra vládu nad rožmberským panstvím. Jeho politickou dráhu ovlivnil příklon k Jiřímu z Poděbrad, kvůli němuž se nejen dostal do konfliktu s otcem, ale za nějž byl také kritizován a napadán ze strany katolických představitelů Čech a Evropy, kteří byli zainteresováni na dění v Čechách. Příklon je vysvětlován rožmberskými dluhopisy, které Jiří z Poděbrad získal od Fridricha III. Štýrského, a kterými ovlivňoval rozhodování rožmberských dědiců. Nejstarší dcera Anežka zůstala svobodná a její život naplňovalo cestování a starost a péče o příbuzné. Další dcera Perchta se vdala za Jana z Lichtenštejna a je známa především díky zachování několika desítek listů českým příbuzným, ve kterých líčí svůj trudný manželský život ve Vídni. Nejmladší dcera Ludmila se vdala za Bohuslava ze Švamberka, čímž získal rožmberský dům dalšího příznivce z řad české šlechty.

Další činností rožmberského vladaře stojící za zaznamenání je rozmnožení a scelení rožmberských držav. Letmo a spíše nepřímo jsme se jí dotkli v souvislosti s boji s Tábořem, sporem s Janem Smilem z Kremže a také falzátorskou činností, kde všude hrála roli snaha o získání území. Postupy Oldřicha byly často nezákonné a majetek se snažil získat všemi prostředky, avšak neklidné období první poloviny 15. století tomuto způsobu obohacování nahrávalo a nejméně jeden šlechtic si takto pomohl k majetku. Oldřich z Rožmberka byl v 50. letech 15. století držitelem rozsáhlého panství (Český Krumlov, Rožmberk, Vítkův Kámen, Helfenburk, Třeboň, Choustník, Příběnice, Miličín, Sedlčany, Zvíkov aj.). Celé rožmberské dominium tenkrát čítalo asi 700 vesnic, 26 městeček a 9 měst (Český Krumlov, Kaplice, Lišov, Lomnice n. L., Miličín, Soběslav, Trhové Sviny, Třeboň a Veselí n. L.).³⁰

Líčení života Oldřicha II. z Rožmberka bylo zaměřeno především na jeho politickou kariéru. Snaha o vylíčení okamžiků života tohoto šlechtice byla vedena cílem postihnout jeho život v širším kontextu dějin vrcholného středověku a nastínit alespoň nejzásadnější okamžiky jeho života. V nich byl Oldřich nucen komunikovat nejen s čelnými představiteli Evropy 15. století, ale také se šlechtou českých zemí, „odpadlíky od katolické církve“ (především s Tábořským městským svazem), jak vnímala kališníky tehdejší katolická společnost, rodinnými příslušníky a v neposlední řadě s úředníky rožmberské kanceláře a správci rozsáhlého majetku Rožmberků. Nutnost cílené správy a komunikace s ní je naznačena v soupisu majetku, jehož obhospodařování by se bez fungující správy a komunikace s jejím centrem neobešlo.³¹

³⁰ A. KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, s. 109.

³¹ Kapitola o osobě Oldřicha II. z Rožmberka byla zpracována na základě obecných prací z dějin středověkých Čech: Petr ČORNEJ – Milená BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české VI. 1437-1526*, Praha 2007; Rudolf URBÁNEK, *Věk poděbradský I-IV*, Praha 1915-1962 (České dějiny III/1-4). Vylíčení života rožmberského vladaře se dále opírá o práci Anny KUBÍKOVÉ, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004.

6. Šlechtická komunikace 15. století ve světle rožmberských písemností

6.1 Počátky vlády Oldřicha II. z Rožmberka a její reflexe v rostoucí míře komunikace jihočeského šlechtice

Samostatnou kariéru Oldřich započal ve velmi brzkém věku. Smrt jeho otce v ranném věku a dohled správců nad rožmberským majetkem, kteří byli vázáni dalšími povinnostmi, byly hlavními důvody, proč se Oldřich ujal vladaření již v roce 1418, krátce po dovršení patnáctého roku.

Tato skutečnost je patrná také u dochované korespondence. První listy a listiny jsou datovány rokem, kdy se budoucí vládce dominia ujal samostatného působení. Obsah dochovaných zpráv a doprovodný aparát vypracovaný autory edice dokumentuje také vývoj kariéry rožmberského vladaře a mapuje okruh osob, se kterými byl mladý šlechtic v kontaktu.

V prvních dvou letech vlády byla Oldřichova komunikace omezena rámcem dominia a příbuzenskými vazbami. Z listin dochovaných pro období února 1418 až října 1419 zaznamenáváme kontakty se správci dominia a s osobami, které byly Oldřichovi nejbližší. Osobám starajícím se o chod dominia a poddaným psal a vydával listiny především v majetkových a právních záležitostech. Městečkům a vsím nejčastěji potvrzoval jejich práva a osvobozoval je od odúmrťí, správcům propůjčoval platy a k uprázdněným farám a kostelům prezentoval duchovní správce. Především prezentace farářů a kaplanů prolíná korespondencí rožmberského šlechtice po celé období jeho života. Je pravděpodobné, že kompetenci k těmto úkolům měl pouze vládce dominia. Předpokladem pro všechny zmíněné úkony bylo podání zprávy o dané potřebě nebo prosbě do centra dominia, Českého Krumlova. Následně musela být daná instituce či osoba vyrozuměna o výsledku své žádosti.

Jak tato komunikace mezi vrchností a poddanými v rámci dominia přesně fungovala, není možné říci. Je možné identifikovat pouze osoby či instituce, kterým byla listina vydána, kdy a kým byla vydána (z prozkoumaných listin nesou všechny podpis vládce dominia Oldřich z Rožmberka), dále čeho se list týkal, v některých případech také, kde byla listina sepsána, a osoby, které měly svědectvím ručit za její platnost. Zda daná osoba či instituce svou žádost nebo informaci o nutnosti řešit nějaký spor podala sama ústně či písemně nebo zda vyslala posla nebo jinou osobu k vrchnosti, není možné určit. Dochovaly se pouze listiny

vydané pro jednotlivé části dominia, bez zmínky o předchozím jednání. V některých případech je však patrné místo sepsání listu. Ve většině zaznamenaných případů převažuje Krumlov, v jehož kanceláři se zřejmě vyhotovovala převážná většina písemností. Minimálně u těchto listin je nutné předpokládat cestu z daného místa do centra panství se žádostí o vyhotovení listiny nebo informací o skutečnosti, kterou bylo nutné řešit v Českém Krumlově a cestu zpět s vyhotovenou listinou. Edice B. Rynešové obsahuje jednak písemnosti dochované v rožmberském archivu, ale také registry písemností vydaných, odeslaných, pokud byly nalezeny v archivech přijímacích dané písemnosti nebo jinde, zvláště registry Oldřichových listin. Originály listin putovaly příslušným obcím či osobám, o čemž svědčí informace autorky edice o nálezech Oldřichových listin v archivních fondech některých sídel. V některých případech však Oldřich cestoval mimo centrum dominia, aby danou záležitost vyřešil na místě. Svědčí o tom listina z 19. srpna 1418, kdy spolu s Čeňkem z Vartenberka urovnával spor mezi opatem a konventem přímo v klášteře ve Vyšším Brodě.³² Vyšší Brod je také místem sepsání listiny.

³² LOR 1, s. 5, č. 6.

6.2 Instrukce Oldřicha II. z Rožmberka pro jednání ústního posla – příklad komunikace v pozdním středověku

V následující kapitole bude pojednáno o instrukci Oldřicha II. z Rožmberka pro Vikéře z Chmelného, který byl vyslán rožmberským vladařem jako posel k Jindřichovi, vévodovi bavorskému.

Popisovaný dokument není klasickou instrukcí úřední proveniencie (vrchnosti pro chování úředníků nebo poddaných, nebo instrukcí, jaké povinnosti mají plnit jeho poslové), ale interní instrukcí pro konkrétního posla a konkrétní poselství.

Oldřichovo poselství reaguje na dopis Jindřicha bavorského z 28. března 1445, ve kterém Jindřich psal o přijetí Rožmberkova syna, o sporu, který vede s městem Pasovem, dále k Oldřichovi posílá jednoho ze svých rádců, omlouvá se, že zdržel rožmberské posly a děkuje za med.³³

Oldřich byl s Jindřichem velmi často ve styku pomocí korespondence. Vyměnili si spolu několik desítek dopisů, hlavně kvůli Jindřichovu sporu s Václavem z Michalovic, ve kterém byl Oldřich prostředníkem. Ovšem také spolu navázali velmi blízké kontakty, o čemž svědčí to, že Oldřich poslal k Jindřichovi svého syna a vyměňovali si dary. Informovali se o tehdejší politické situaci a vyměňovali si záruky o případné pomoci jedné či druhé osobě.

Instrukce je návodem pro posla Vikéře, o čem má s Jindřichem jednat. Je psána po jednotlivých bodech. Každý bod odpovídá tématu, které má být probráno. Cíl instrukce je naznačen již v prvním bodě, kdy Oldřich poznamenal, k jakému účelu má být použita.

Je překvapivé, že tak důsledně dbá na každý bod, o kterém má posel mluvit. Překvapivější tím, že si s Jindřichem dopisoval tak často a dala by se předpokládat důvěra mezi oběma šlechtici a již zaběhnuté postupy při jednání mezi nimi.

Můžeme se pouze domnívat, jestli to bylo dáno nemožností Oldřicha instruovat posla ústně nebo jeho pečlivostí, aby Vikéř nic nezanedbal nebo závažností skutečností, o kterých má posel jednat. Tomu by opět odpovídal styl psaní i probíraná témata: spor Jindřicha s Pasovem, sněmy ve Znojmě a Vídni a další politické události.

Po zmínce, k čemu je listina určena, následuje první bod, ve kterém Oldřich reaguje na konflikt s Pasovem. Ptá se na závažnost konfliktu, je zde naznačena obava, že by konflikt mohl vyústit v ozbrojené střetnutí. Oldřich nabízí pomoc, ovšem „v rámci svých časových možností.“

³³ LOR 3, s. 6, č. 11.

Dále reaguje na vzkaz Jindřicha o urychleném přesunu panovníka (Fridricha III. Habsburského) na sněm ve Znojmě a informuje Jindřicha, že na sněmu dojde k rozhodnutí o dané věci (jednání o míru na moravsko-rakouských hranicích). Vyjadřuje názor, že výsledek ovlivní panovníkovu budoucnost a že je v jeho zájmu jednání co nejdříve uzavřít.

Následující krátká zmínka je věnována hofmistrovi, který se vypravil kvůli nějaké události do Čech, ale Oldřich o ní nemá aktuální informace. Ujišťuje však Jindřicha, že až proběhne sněm ve Vídni, bude ho o všem, co se dozví, informovat.

Poté se zmiňuje o hofmistrovi, kterého mu Jindřich doporučil, a který Oldřicha informoval o Armagnacích (rod z Gaskoňska) a o anglickém králi (Jinřich VI.), děkuje Jindřichovi za doporučení. Oznamuje mu, že o daných záležitostech nic bližšího neví, ale pokud něco zjistí, dá Jindřichovi vědět, a prosí taktéž o informace, pokud se bavorský vévoda něco dozví. Děkuje za Jindřichův vynaložený čas a ujišťuje ho, že pro něj taktéž udělá, co bude v jeho silách.

V dalším odstavci žádá Jindřicha o radu v Oldřichově sporu s Purkartem Puchpegrem (spor o část platu v klášteře Zlatokorunském), který prý poškodil Oldřichovy poddané. Zřejmě jde o podobný spor, který Jindřich vedl s pasovskými, proto jej žádá o radu a rád by věděl, jak ve svém sporu postupoval Jindřich.

Závěrečné části jsou věnované rodinným záležitostem. Oldřich děkuje Jindřichovi, že u něj mohl pobývat jeho syn. Dále se ptá, zda by mohl svého potomka na čtyři až šest týdnů odvézt na Krumlov a vybavit ho oblečením a dalšími potřebnými věcmi. Následně se ujišťuje, zda může mladého Rožmberka se vším vybavením odeslat zpět k dalšímu pobytu. Instrukce pro posla Vikěře sděluje informace také výchově šlechtických synů. Mladý Rožmberk sbíral zkušenosti u dvora bavorského vévody. Pro další působení však musel být v rodném sídle náležitě vybaven, zřejmě proto, aby mohl důstojně reprezentovat rožmberský rod. Opět žádá Jindřicha o zaslání posla se zprávami, po kterém zřejmě pošle informace o sněmu ve Vídni, až se dozví nějaké podrobnosti.

Na závěr Jindřicha znovu ujišťuje o své podpoře a úmyslu posloužit mu, pokud to bude v Oldřichových silách.

Přestože je pramen koncipován tak, aby neřekl vše, o čem má posel jednat, je jeho výpovědní hodnota velice bohatá. Nalezneme v něm obraz o informovanosti středověké šlechty. V jednom dopise se hovoří o různých místech Evropy (sněmy ve Vídni a Znojmě, Francii, Anglii a jižním Německu, kam bylo poselství adresováno). Některé zmínky reagují na konkrétní informace a jiné slibují poskytnutí zpráv. Všechny však předpokládají předchozí nebo následný zisk novinek, a tudíž napojení na daná místa v poměrně širokém okruhu.

Další dopis, který se dochoval, je datován 16. srpnem 1445, avšak reaguje na jiné záležitosti. Proto se dá předpokládat, že k odpovědi došlo již dříve.

Před 16. srpem si Oldřich vyměnil několik dopisů s pasovským biskupem ohledně sporu s Purkhartem Puchpegrem, a je více než pravděpodobné, že již dříve dostal od Jindřicha rady, které by mu ve sporu prospěly.

Vedle informací o četnosti šlechtické korespondence a jejím záběru se z instrukce seznámíme s vlastním procesem komunikace. Zjistíme, o čem šlechtici jednali. Z instrukce vysvítá důvěrnost jejich styku. V neposlední řadě instrukce poukazuje na formu šlechtické komunikace, kdy Oldřich přesně instruuje svého posla, aby nic neopomenul, včetně titulatury.

6.3 Příměří uzavíraná mezi Oldřichem II. a jeho protivníky a jejich výpovědní hodnota pro studium komunikace

Dalším typem listin, ve kterých vystupují svědci, byla četná příměří uzavíraná mezi Oldřichem II. a jeho protivníky. Mezi 11. listopadem a 8. prosincem 1426 uzavřel rožmberský vladař sedm příměří s různými představiteli tábořské strany³⁴ (města Tábor, Písek, Prachatice, Sušice a osobně s Petrem a Janem bratry ze Svojšína a na Orlíku, Janem Smilem z Křemže a s Přibíkem z Klenového). Všechny listy jsou odeslány v krátkých časových odstupech Oldřichovi z Rožmberka. Je tedy nutné předpokládat předchozí jednání mezi zúčastněnými stranami a především mezi představiteli Rožmberských protivníků. U každé listiny jsou uvedeni minimálně dva svědci. V tomto případě nacházíme mezi zaznamenanými osobami Oldřichovy služebníky³⁵ a s nimi osoby z nepřátelské strany.³⁶ Zřejmě svědčili lidé z doprovodu jednajících stran nebo osoby z blízkého okolí. Každá strana si zvolila někoho, kdo požíval její důvěry, a ten poté připojil podpis k dané listině. U osob, které se podařilo identifikovat, je většina původem z jižních Čech nebo byla ve spojení s jednou nebo druhou stranou uzavírající příměří.

6.3.1 Osoby figurující v listinách jako svědci

Uzavíraná příměří jsou spojena s osobami, které se účastnily tohoto druhu komunikace, a o kterých máme záznamy ve sledované korespondenci. Těmito osobami byli svědci, kteří ručili za dodržení závazku, který se zúčastněné strany uvolily splnit. V jiných případech měl jejich podpis a přivěšená pečeť stvrzovat skutečnost, že listina byla sepsána řádným způsobem a že o všech náležitostech byla informována nebo byla přítomna třetí osoba – svědek. Listina tak získávala závazný charakter. Je otázkou, zda v případě, že byla zpochybněna pravost listiny nebo ujednání v listině obsažená, řešili spor svědkové nebo zda hráli pouze reprezentativní roli, či byla jejich přítomnost nutná pouze po formální stránce. V dostupných materiálech se nepodařilo objevit skutečnost, která by nasvědčovala té či oné možnosti.

Počet svědků se pohyboval od jedné do pěti osob. Závislost charakteru listiny na počtu osob není z dostupného materiálu průkazná. Díky podpisům a přivěšeným pečetím na

³⁴ LOR 1, s. 86-89, č. 128-134.

³⁵ LOR 1, s. 86-87, č. 129.

³⁶ LOR 1, s. 89, č. 134.

jednotlivých písemnostech máme bezpečné informace, kdo a v jakém případě u sepsané listiny svědčil.

Svědectví opakovaně doprovázelo listiny vztahující se k majetkovým záležitostem. V listině z 27. 4. 1421 např. svědčí Vilém z Potštejna, Jan z Riesenburka a Jan z Týnce, že Oldřich II. prodal Reinprechtovi z Wallsee, hejtmanu hornorakouskému, městečko Haslach se svolením lenního pána Jiřího, biskupa pasovského.³⁷ V případě majetkových záležitostí se setkáváme se svědky z nejbližšího okolí Rožmberského vladaře. Na počátku Oldřichova vladaření se na listinách nejčastěji objevuje jméno Čeňka z Vartenberka,³⁸ později především jména rožmberských úředníků, např. krumlovského purkrabí Buzka z Rovného³⁹ a výše jmenovaného Viléma z Potštejna, jenž se objevuje u deseti listin nejen jako svědek, ale také podává Oldřichovi II. spolu s Buzkem z Rovného zprávy do Norimberka o dění v Krumlově a v Čechách, a tudíž s největší pravděpodobností patřil do okruhu Oldřichovy klientely nebo služebníků.

Místa vydání listin doprovázených svědectvím se zpravidla shodovala se sídlem vydavatele listiny. Jiná praxe zaznamenaná v listáři⁴⁰ hovoří o schůzce jednajících stran na Oldřichově zámku v Českém Krumlově, kde byla učiněna dohoda a jako svědci jsou uvedeni Oldřich II., tři rožmberští úředníci, Aleš ze Šternberka jako jedna ze stran uzavírajících příslušnou smlouvu, a další dvě osoby, které se nepodařilo identifikovat. Smlouva byla uzavřena při schůzce dvou osob a svědectví se ujali lidé, kteří v tu dobu byli nablízku.

6.3.2 Opravci – další rozšíření komunikačního okruhu při uzavírání příměří

Ve zmíněných příměřích se objevuje další pojem - „opravce.“ Opravci figurovali jako případní prostředníci v jednání, pokud by se vyskytla nesrovnalost u dojednaného příměří nebo by jedna ze stran nebyla spokojena s jeho dodržováním.

Jako opravci jsou v listinách jmenovány dvě osoby. Pokud měla jedna ze stran k dohodnutému příměří výhrady, mohla se do určitého data vyjádřit k opravci nebo přímo k jedné ze stran, jež smír sjednávala. V případě, že opravci zjistili porušování příměří, musela obviněná strana zajistit nápravu (opět do určitého data), jinak jí hrozilo propadnutí částky, jež byla smlouvena jako záruka za zachování míru.⁴¹

³⁷ LOR 1, s. 37, č. 54.

³⁸ LOR 1, s. 6, č. 7.

³⁹ LOR 1, s. 38-39, č. 57.

⁴⁰ LOR 1, s. 71, č. 102.

⁴¹ LOR 1, s. 87, č. 129.

Opravci mohli být zároveň svědky listiny, jako v případě příměří mezi Oldřichem II. z Rožmberka a Petrem a Janem ze Svojšína a na Orlíku⁴² nebo jsou jako opravci zmiňovány jiné osoby. V příměří mezi Oldřichem II. a Jakubem Kroměšínem z Březovic, hejtmanem tábořské obce, knězem Prokopem a staršími obce Tábořské svědčí Jindřich ze Strážnice, Jan z Potštejna, Jan Kolda ze Žampachu a Vilém Kostka z Postupic a opravcem je Menhart z Hradce.⁴³

Tentýž den (30. listopadu 1428) bylo sepsáno příměří mezi Oldřichem II. z Rožmberka a Mikulášem z Lamberka⁴⁴ a na Řečici a Kamaretem z Žirovnice. Opravcem je opět Menhart z Hradce, svědky jsou Arnošt z Leskovce na Humpolci, Soběn z Božejova, Maršík z Vokova na Kameni a Leva ze Mnichu. Obě listiny jsou sepsány dle úmluv dohodnutých na hradě Helfenburk, jenž byl součástí Oldřichova jihočeského dominia. První z listin byla sepsána v Kasejovicích před Znojmem a druhá na Řečici ležící v okrese Pelhřimov. Je tedy nesporné, že se minimálně zástupci jednajících stran museli dříve setkat na Helfenburku. Poté došlo k sepsání listiny u Znojma a následně jel Oldřich II. pravděpodobně i s Menhartem z Hradce na jiné místo, kde stvrdil mír s dalšími osobami.

Nedá se s určitostí prokázat pohyb všech osob. Avšak obě listiny nesou pečetě svědků a pečetě stran uzavírajících s Oldřichem II. příměří. Minimálně jedenáct lidí tedy muselo být informováno a museli se v týž den dostavit na dvě různá místa, navíc několik desítek kilometrů od sebe vzdálená.

Jedná se o pouhé nastínění možností, avšak je nesporné, že do jednání politických a mocenských sil středověkých Čech bylo zapojeno mnoho osob různého postavení, kteří mezi sebou museli komunikovat, aby mohli uzavřít příměří nebo dohodu jiného rázu. Dále je nutné vzít v úvahu předávání zpráv nebo schůzky při jednáních předcházejících uzavření příměří a případné následné řešení sporných situací, na které bylo v každé listině upozorňováno. V příměří z 10. září 1424⁴⁵ je výslovně jmenováno třicet osob, tři města a tři hrady, které spolu uzavírají příměří. Jedná se o stranu Tábořskou, Oldřicha II. a jeho straníky především z řad jeho služebníků a nižší šlechty, a Jana Žižku z Trocnova a jeho příznivce. Zda spolu jednaly pouze tři zmíněné strany a jména byla rozepsána z důvodu, aby se ukázalo, kdo za kým stojí a předešlo se případným sporům, nebo zda byly osloveny všechny osoby, aby se sešly a smlouvu o příměří sepsaly, je otázkou. U dokumentu samotného je přivěšeno dvanáct pečetí, tudíž je vysoce pravděpodobný kontakt a jednání minimálně mezi dvanácti osobami.

⁴² LOR 1, s. 88, č. 132.

⁴³ LOR 1, s. 104, č. 152.

⁴⁴ LOR 1, s. 104, č. 153.

⁴⁵ LOR 1, s. 64, č. 90.

O přítomnosti osob jmenovaných v písemnostech svědčí dochované přivěšené pečeti, jak již bylo naznačeno výše. O možnosti společné schůzky a vyhotovení listiny svědčí záznam z popsané schůzky v Českém Krumlově.⁴⁶

⁴⁶ LOR 1, s. 71, č. 102.

6.4 Komunikace v rámci správní praxe

Pro objasnění komunikační praxe v rámci dominia lze využít prací věnujících se správě šlechtického velkostatku v daném období. Pro rožmberské prostředí mají nejvíce informací práce Evy Cironisové⁴⁷ a Roberta Šimůnka⁴⁸, které nejlépe korespondují s tématem mé práce. Na základě jimi zjištěných skutečností je možné načrtnout schéma a postihnout osoby, které se podílely na komunikaci nejvyšší měrou. Dle práce Evy Cironisové lze rozdělit správu na dvě oblasti: *ústřední, pro správu celého dominia a pro vyřizování rodových záležitostí, a hradskou, pro vojenské a hospodářské řízení dílčích správních okrsků. Představitelem prvního okruhu správy byl notář, později kancléř, kolem něhož se postupně vytvářel okruh dalších pracovníků kanceláře. Hlavou hradské správy byl purkrabí, jemuž k ruce přibývali s rozvojem povinností podřízení služebníci.*⁴⁹ Než se vladaření ujal Oldřich II., sídlili rožmberští purkrabí na 24 hradech v Čechách. Takto vypadala situace v roce 1412, ze kterého se dochovala smlouva mezi purkrabími a rožmberskými poručníky.⁵⁰ Za Oldřichovy vlády se počet správních středisek měnil na základě přírůstků nebo ztrát majetku. Nicméně základní síť reprezentovaná centrální správou a jednotlivými správními obvody zůstávala stejná. Pravidelná komunikace probíhala především v rovinách zásobování rezidence, příjmu přebytků od purkrabích a kontrolování hospodaření.⁵¹ Zda do této sítě zapadala také města, městečka a vsi přináležející k dominiu nebo zda jejich komunikace s centrem probíhala prostřednictvím purkrabích sídlících v jednotlivých správních okrscích, se nedá na základě zkoumaného materiálu říci. V literatuře je opakovaně zmiňováno postoupení záležitostí, které přesahovaly kompetenci purkrabího, vládci dominia. Nehovoří se však o tom, zda se tak dalo prostřednictvím purkrabího nebo zda poté přešla komunikace do roviny vládce dominia s příslušnou institucí či osobou. Jediným dochovaným listem z rožmberského dominia z počátku období vlády Oldřicha II. je list města Vodňan, které rožmberskému vladaři slibovalo človecenství za možnost ohradit město hradbami.⁵² Pod listem jsou podepsáni rychtář a konšel města. Vodňany byly ve vlastnictví Oldřicha II. a tedy součástí dominia pouze krátce a dochovaná listina je právě ze zmiňovaného období. Je tedy možné, že nebyly začleněny do správní struktury dominia, a než se ujasnila jejich pozice v rámci dominia, jednaly jako samostatná instituce. Počet dalších listů a listin nacházejících

⁴⁷ E. CIRONISOVÁ, *Vývoj správy rožmberských panství ve 13.-17. století*, s. 105-174.

⁴⁸ R. ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia*.

⁴⁹ E. CIRONISOVÁ, *Vývoj správy rožmberských panství ve 13.-17. století*, s. 109.

⁵⁰ E. CIRONISOVÁ, *Vývoj správy rožmberských panství ve 13.-17. století*, s. 109.

⁵¹ E. CIRONISOVÁ, *Vývoj správy rožmberských panství ve 13.-17. století*, s. 111.

⁵² LOR 1, s. 13, č. 23.

se v listáři a listináři adresovaných přímo Oldřichovi ze strany jeho poddaných je velmi malý a svědčí spíše o výjimečnosti této praxe.

Purkrabí měl k ruce další služebníky včetně jednoho nebo více písařů, dle aktuální potřeby. Jejich hlavní funkcí byla písemná dokumentace chodu panství. Opisy účtů byly následně pravidelně odesílány do Českého Krumlova. Správci jednotlivých panství poté jednou za půl roku cestovali do centra dominia na pravidelné revize účtů jim svěřených správních obvodů.⁵³ Kontakty purkrabích s centrem byly, vyjma výše zmíněné kontroly hospodaření, do značné míry omezené. Z povinností a funkcí purkrabího vyplývá, že jednotlivá panství byla do značné míry samostatnou hospodářskou jednotkou a její správce byl na základě své funkce vázán ke správnímu sídlu, kde vykonával denní kontrolu chodu sídla.⁵⁴ Dle Roberta Šimůnka mělo každé panství k dispozici minimálně 1-2 posly.⁵⁵ Při hledání přesného počtu osob a určení, které osoby poselskou funkci ve sledovaném období vykonávaly, dochází pouze k odhadům. Značné rozdíly v zaznamenaných počtech i pro časově blízká období, hovoří pro skutečnost, že se množství placených poslů řídilo především aktuální potřebou. Nicméně přítomnost poslů v sídlech příslušejících jednotlivým panstvím spolu s vyžadovanou přítomností purkrabího poukazuje na využívání poslů při komunikaci a cestách vně i mimo panství.

Cesty purkrabích mimo jim svěřené panství byly výjimečné. Do centra však byly účty, finanční a hospodářské přebytky odesílány pravidelněji. Jejich dopravu měli na starost právě poslové. Mezi jejich povinnosti patřila také doprava písemností v rámci dominia, o čemž svědčí poselské účty zaznamenané pro období před vládou Oldřicha II. i po ukončení jeho panování, které mapují rok, kdy byla cesta vykonána, místo, odkud poslové vyšli, cíl cesty a odměnu za vykonanou cestu. Účty se dochovaly pro tři rožmberská panství: Třeboň, Nové Hrady a Soběslav. Cesty jednotlivých poslů směřovaly do centra dominia, ostatních sídel panství i mimo rožmberské državy.⁵⁶ Tito poslové však přednostně vyřizovali komunikaci jednotlivých panství.

Během 15. století přejal část funkcí purkrabího hejtman (často nazývaný úředník). Purkrabímu z dřívější doby zůstala povinnost údržby hradu a starost o hradní posádku. Hejtman přejal organizační, hospodářské a soudní řízení panství.⁵⁷ Pro posly znamenala nová osoba ve správě dominia a pozměnění její organizace pouze nového odesílatele či adresáta

⁵³ E. CIRONISOVÁ, *Vývoj správy rožmberských panství ve 13.-17. století*, s. 112.

⁵⁴ E. CIRONISOVÁ, *Vývoj správy rožmberských panství ve 13.-17. století*, s. 112.

⁵⁵ R. ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia*, s. 385.

⁵⁶ R. ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia*, s. 389.

⁵⁷ E. CIRONISOVÁ, *Vývoj správy rožmberských panství ve 13.-17. století*, s. 110.

listů nebo změnu komunikačních tras. Systém jejího základního fungování však zůstal zachován.

6.5 Role rožmberské kanceláře v korespondenci vladařů jihočeského dominia

Z ústřední správy je nutné zmínit především kancelář, ve které se organizovala veškerá správa dominia. Zde docházelo ke koncipování, vyhotovování a pečetění listin na pokyn rožmberského vladaře.⁵⁸ Do a z kanceláře mířily cesty většiny poslů. Výjimkou byli poslové putující přímo k vladaři s důvěrným sdělením.

Rožmberská kancelář zpracovávala pravidelně listy nepřesahující rámec dominia, ale také korespondenci určenou mimo jeho hranice. Veškeré listy byly adresované přímo osobě Oldřicha II. z Rožmberka, nikoliv kanceláři. Přesto však mířily kroky cizího posla do Českého Krumlova a kanceláře jakožto záchytného bodu, na který se mohl spolehnout, že bude na svém místě. Pokud posel věděl, že se rožmberský vladař pohybuje mimo své sídlo, mohl se vydat přímo za ním. V opačném případě mu nezbylo nic jiného než navštívit centrum panství, aby se dozvěděl, zda je vladař přítomen, nebo kde se nachází. Pokud ho nezastihl, zbývalo mu několik možností. Buď vyrazit za ním, pokud to bylo v poslových možnostech, nebo vyčkat jeho návratu. Další variantou byla instrukce Oldřicha jeho úředníkům, že list převezmou a odešlou ho na příslušné místo.⁵⁹ I v případě, že posel vladaře panství zastihl, nebylo jisté, že se vydá zpět s odpovědí, popřípadě požadovanou zprávou. V korespondenci Oldřicha II. se dochovalo mnoho zpráv o omluvě příslušného šlechtice, že zdržel jeho posla, neboť čekal na novinky. Také Oldřich se někdy omlouvá, že u sebe zdržel posla a až poté, když získal zprávy a měl čas odpovědět, mohl čekající posel odcestovat se zprávou zpět.⁶⁰

⁵⁸ R. ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia*, s. 389.

⁵⁹ LOR 1, s. 47, č. 67.

⁶⁰ LOR 3, s. 308, č. 439.

6.6 Nástin možností a rychlosti komunikace v 15. století

Komunikace a korespondence Oldřicha II. byla záležitostí především poslů přináležejících českému Krumlovu. Jejich minimální počet odhaduje R. Šimůnek na 5 osob.⁶¹

Toto číslo hovoří o stálých poslech, kteří dopravovali zprávy v rámci svého povolání. Vedle stálých poslů figurovaly osoby, jež tuto funkci vykonávaly na základě aktuální potřeby, ve většině zdokumentovaných případů pouze jednou. Doklady o proměnlivém počtu poslů a nutnosti zvýšené potřeby obeslat více osob lze nalézt také v korespondenci Oldřicha II.

Několik listů Zikmunda Lucemburského zaslaných Oldřichovi II. mezi 12. červnem až 1. červencem 1420⁶² svědčí o značném počtu cest, které vykonali rožmberští i královští poslové. 12. června psal Lucemburský panovník Oldřichovi, aby k němu bez prodlení přijel do Prahy. V listě jsou zmíněni dva rožmberští poslové, kteří přinesli list, jenž zdokumentovanému psaní předcházel. 30. 6. píše Zikmund, aby rožmberský pán opět přijel s Oldřichem z Hradce, v tomto případě na hrad Točnick, kde byl list sepsán. Opět se zde setkáme se zprávou o předchozím Oldřichově poselství. Týž den Zikmund poslal ještě jeden list jako reakci na nové poselství z jižních Čech. Jako místo vydání listiny je uvedena Praha. Poselství tedy muselo dojít putujícího panovníka, který obratem odepsal. K prvnímu červenci Zikmund Lucemburský zaslal Oldřichovi další dva listy. V prvním žádá Rožmberského vladaře, aby rozeslal knížatům rakouským - Albrechtovi (vévodovi rakouskému), Arnoštovi (vévodovi štyrskému a korutanskému) a biskupovi pasovskému - královské listy, aby na místě vyčkali Jana z Hradce, který s nimi má sjednat vojenskou pomoc pro mladého Rožmberka. Ve druhém listě již lituje Oldřichovy porážky od města Tábora, ačkoliv již sjednal pomoc, dostal tedy informaci o této události od Oldřicha.

Zaznamenány tak jsou 4 cesty rožmberských poslů do Prahy během dvou týdnů, z nichž minimálně první absolvovali dva poslové, a pět cest poslů královských. Zároveň je zaznamenána schůzka Oldřicha II. se Zikmundem mezi 21. a 25. červnem, tudíž spolu oba muži ještě mluvili osobně. Předposlední královský list zároveň odkrývá další způsob komunikace, kdy jeden posel přinesl více listů, které pak byly rozesílány dále. Konkrétně výše zmíněným osobám. Zpráva o pomoci pro Oldřicha přišla až po prohrané bitvě (došlo k ní ráno 30. června 1420) a rakouská knížata zřejmě již nebyla obeslána. Avšak se stejnou praxí přepisování listů a jejich následného šíření se setkáváme v další korespondenci otištěné v listáři a listináři. Datum bitvy a následná odpověď panovníka pobývajícího v Praze ukazuje

⁶¹ R. ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia*, s. 385.

⁶² LOR 1, s. 15-19, č. 29, 30, 31, 32, 33.

také na rychlost komunikace v té době. Rožmberský posel musel z Tábora, kde se střet odehrál, dorazit do Prahy nejpozději druhý den poté, co byl odeslán první list, při jehož sepsání ještě nebylo o uskutečněné bitvě nic známo.

Popsaný případ referuje o výjimečné a mezní situaci, kterou přineslo vypjaté válečné období. Na druhé straně skutečnosti obsažené v této krátké ale intenzivní výměně zpráv dokumentují možnosti tehdejší komunikace v rychlosti a četnosti a zároveň poukazují na její nedostatky. Přesuny adresátů způsobovaly nejistotu, kam dané psaní adresovat, a poslům poté prodloužení cesty ve snaze dosáhnout adresáta. Negativně se projevil také časové prodlevy způsobené dobou cesty posla na určené místo. Krátce po vyslání posla se zprávou mohla nastat situace vyžadující vyslání dalšího posla s listem reagujícím na změnu situace nebo na právě došlý dopis. Tímto se mohlo při korespondenci dvou osob ocitnout na cestě mezi nimi více poslů než vyžadovala cesta s listem na určité místo a následné odeslání odpovědi, jak je patrné ze dvou stejných dat sepsání listů a jejich obsahů. Při vyhodnocení doby potřebné na cestu dojdeme k závěru, že mezi 30. červnem a 1. červencem museli být na cestě do jižních Čech minimálně čtyři královští poslové.

6.7 Okruh osob, se kterými byl Oldřich II. z Rožmberka v písemném kontaktu

Během svého života vedl Oldřich II. korespondenci s mnoha osobami různého postavení. Část okruhu osob, s nimiž Oldřich komunikoval, byla dána již jeho původem. Pozice pána rožmberského domu předznamenala jeho kontakty s úředníky a poddanými v rámci dominia a v určité rovině také s politickými představiteli českých zemí. Příbuzenské vazby určily další skupinu osob, u které byl dán předpoklad budoucí komunikace.

Mimo zmíněné okruhy mířily listy rožmberského vladaře především k jeho politickým spojencům a straníkům či odpůrcům. U dvora jednoho z nejvýznamnějších politických představitelů své doby v českých zemích se postupně vytvořila široká šlechtická klientela. Oldřich II. byl v kontaktu nejen s těmito osobami, ale také s jejich rodinnými příslušníky. Jako minimum je nutné vzít v potaz komunikaci pro samotné smlouvení služby pro vládce jihočeského dominia.

Jak již bylo naznačeno dříve, zpočátku byl Oldřich II. v kontaktu s institucemi a osobami z prostředí dominia. Další listy mířily k rodinným příslušníkům a šlechticům, kteří byli rožmberskému domu nejbližší. V prvních letech vlády komunikoval nejčastěji s hlavním poručníkem Čeněkem z Vartenberka, jenž se pravidelně objevuje jako svědek na listinách vydaných Oldřichem.⁶³ Vůbec první dvě listiny otištěné v listáři a listináři směřují k budoucímu švagrovi Oldřicha II. Reinprechtovi z Wallsee a Oldřichově matce Elišce.⁶⁴

V roce 1420 nacházíme jméno rožmberského vladaře již ve společnosti dalších českých pánů, kteří vystupují proti Zikmundovi Lucemburskému. U těchto listin a listů je vždy spolu s Oldřichem jmenován také Čeněk z Vartenberka. Poručník mladého vladaře byl mladému šlechtici nápomocen nejen ve správě majetku, ale také v uvedení do politického života.

O měsíc později, 31. května 1420, nalzáme list Zikmunda Lucemburského Oldřichovi z Rožmberka, v němž ho žádá, aby zbořil Tábor, a nemůže-li, aby mu přitáhl k Praze na pomoc.⁶⁵ Příklon na stranu římského krále znamenal, jak se v budoucnu ukázalo, neměnné vyhranění politické orientace rožmberského šlechtice. Vedle tohoto faktu vstoupil Oldřich do pravidelného kontaktu s jedním z nejvýznamnějších mužů té doby a spolupráce se Zikmundem Lucemburským ho uvedla do širokého okruhu mnoha osob, které s budoucím českým panovníkem byly v spojeneckém, služebním nebo nepřátelském poměru.

⁶³ LOR 1, s. 2-10, č. 2, 7, 9, 11.

⁶⁴ LOR 1, s. 1-3, č. 1, 2.

⁶⁵ LOR 1, s. 15, č. 28.

Jak bylo naznačeno v předchozích odstavcích, především v ukázce intenzivní výměny korespondence mezi mladým Rožmberkem a Zikmundem Lucemburským v době, kdy se oba chystali k bitvě, komunikaci v té době do značné míry určovaly vnější okolnosti. Využití posla k cestě se zprávou nebylo zvláště finančně náročné, jak dokládá srovnání poselských platů s platy jiných služebníků v rožmberském prostředí v práci Roberta Šimůnka,⁶⁶ nicméně značný počet vykonaných cest, jak dokládá korespondence Oldřicha II. a obzvláště vydržování stálých poslů, znamenalo nemalé finanční zatížení. Proto bylo při jejich využívání dbáno na určitá pravidla, o čemž svědčí opakované omluvy: pokud někdo zdržel dotyčného posla déle, než byla předpokládaná čekací doba na odpověď,⁶⁷ nebo pokud byl vyslán posel běžně využívaný k jiným záležitostem, např. jízdní posel místo pěšího.⁶⁸ V korespondenci Oldřicha II. také v drtivé většině případů nalezneme zmínky o cestách, které byly podniknuty na základě aktuální potřeby řešit situaci, ať již politického či hospodářského rázu. Informace o běžném nebo „neprofesním“ životě (tedy vymykajícím se vladařským povinnostem Oldřicha II.) jsou v listech zaznamenány, ale pouze jako doprovodný text doplňující předchozí zprávu z oblasti politického života obou korespondujících osob. Např. v listě manželky Zikmunda Lucemburského Barbory z 4. července 1436 je Oldřichovi II. vyjádřena soustrast nad smrtí Oldřichovy manželky a zároveň pobídka, aby přijel na sněm do Jihlavy, kde ho očekává a potřebuje král Zikmund, aby s ním projednal otázky politického rázu.⁶⁹ Přestože královna Oldřichovi II. kondoluje, ani tato příležitost jí nezabrání starat se o politické záležitosti.

Principem aktuální politické a hospodářské potřeby se také řídil výběr okruhu osob, které spolu přicházely do kontaktu. V korespondenci nacházíme mnoho osob, které byly s Oldřichem v kontaktu v jedné konkrétní záležitosti, a po jejím vyřešení se již neobjevují. Není možné s určitostí říci, že by se komunikace mezi nimi již nikdy neopakovala, avšak množství jednoho nebo více ojedinelých dopisů mnoha rozličným osobám v konkrétní záležitosti vypovídá o potřebě projednat právě tuto záležitost, než vstupovat v trvalejší písemný styk.

Opakem výše zmíněné kategorie korespondenčních parterů bylo několik osob a institucí, s nimiž si rožmberský šlechtic vyměňoval zprávy opakovaně po delší časové období. V některých případech byla tato komunikace omezena působením dané instituce či osoby v úřadu, se kterým byl Oldřich II. v kontaktu, např. basilejským koncilem, který se konal

⁶⁶ Cesta posla mezi centry jednotlivých panství byla odměňována částkou 2-3 groše. Na základě vzdálenosti lze uvažovat o jednodenní cestě tam a následující den zpět a tedy o částce 1 až 1,5 gr. na den. Robert Šimůnek odhaduje příjem purkrabího na 15-60 grošů týdně a příjem písaře v rozhraní 9-36 gr. týdně. R. ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia*, s. 389-391.

⁶⁷ LOR 3, s. 308, č. 439.

⁶⁸ LOR 3, s. 319, č. 456.

⁶⁹ LOR 1, s. 202, č. 298.

v letech 1431-1449. Poutal Oldřichovu pozornost již od roku 1429, kdy se jednalo o jeho uskutečnění. Následně se téměř po dobu dvou desetiletí stal opakovaným cílem cest rožmberských poslů, kteří na jedné straně Oldřichovi umožňovali získávat zprávy o jednání koncilu a na straně druhé informovali koncil o dění v Čechách.⁷⁰ V níže popsáném případě se nejprve setkal posel se zprávou od Oldřicha II. z Rožmberka se Zikmundem Lucemburským v Brucku,⁷¹ odkud byl posel odeslán do Basileje s pověřením k nejvyššímu kancléři Kašparu Šlikovi, který měl poslu zajistit, aby jeho věc byla v pořádku a rychle vyřízena.

Není jisté, zda šlo přímo o posla Oldřicha II. nebo o jinou osobu pouze nesoucí Rožmberkův list. Nicméně zpráva nám poskytuje množství informací o komunikační praxi ve sledovaném období. Posel nejprve vyhledal Zikmunda Lucemburského mimo Basilejský koncil, aby získal doporučení a mohl ke koncilu odcestovat se zprávami od rožmberského vladaře, tudíž musel být informován o Zikmundově pohybu. Předchozí lucemburský list Oldřichovi z Basileje je datován 9. dubna 1434⁷² a nehovoří se v něm o žádné plánované cestě. Vyhotovené pověření je ze dne 13. května 1434. Během jednoho měsíce musel být Oldřich či daný posel informován o pohybu panovníka, což je velmi úctyhodný výkon, při vzdálenosti Basileje od jihočeského dominia. Vyhledání Z. Lucemburského a následná jednání s nejvyšším kancléřem a koncilem vedou k předpokladu, že nešlo o prostého doručovatele zpráv, ale osobu, která byla dostatečně vysoce postavená a schopná jednat s nejvýznamnějšími osobnostmi té doby.

Dlouhodobá komunikace se dá sledovat také mezi rožmberským vladařem a jeho nepřáteli Janem Smilem z Křemže a zástupci měst táboorského svazu. Konflikt s Janem Smilem se táhl od roku 1427 po dobu dvaceti let, v jejichž průběhu se opakovaně objevují listy obou protivníků, ve kterých řeší sporné otázky. Od města Tábora a jejich spojenců se od roku 1420 objevuje množství listů nejrůznějšího charakteru zaslaných Oldřichovi z Rožmberka a na druhé straně listy a listiny rožmberského vladaře týkající se konfliktu s Táboorským městským svazem. Postačí zmínit množství vyhlášených příměří mezi oběma stranami, která se týkají nejen Oldřicha II. a města Tábora, ale také jejich spojenců, prostředníků řešících sporné body a svědků zaznamenaných u listin, kteří měli zaručit dodržení a platnost uzavřeného příměří. Mezi všemi zmíněnými osobami muselo proběhnout jednání a komunikace, než dospěly k uzavření smíru. O jeho konkrétních podobách bude pojednáno v následujících odstavcích.

⁷⁰ LOR 1, s. 171, č. 245.

⁷¹ Místo není autory edice blíže určeno. V úvahu přicházejí Bruck an der Leitha, Bruck an der Mur v Dolním Rakousku a Bruck am Ziller v Tyrolsku.

⁷² LOR 1, s. 170, č. 244.

Táborský městský svaz, jehož území sousedilo s rožmberským dominiem, a který část majetku Rožmberků také zabral, komunikoval s vladařem jihočeského dominia téměř po celou dobu jeho života. Především při dojednávání a uzavírání příměří nebo řešení vzájemných sporů či konfliktů jedné ze stran a spojenců, služebníků a příznivců strany druhé.

Mezi nejvýznamnější korespondenční partnery Oldřicha II. patřil bezpochyby také Zikmund Lucemburský. O několika jeho listech již padly zmínky v předchozích odstavcích.

Oboustranná komunikace probíhala od roku 1420 do smrti Zikmunda Lucemburského a nabízí nám mnoho cenných informací. Připomeňme několik listů zaslaných Zikmundem na přelomu června a července 1420.

Cenným pramenem prozrazujícím více o komunikaci v Čechách 15. století jsou Zikmundovy listy ze 3. a 7. září 1420.⁷³ V prvním byl Oldřich II. spolu s Václavem z Dubé a Petrem ze Šternberka ustanoven hejtmanem bechyňského a prácheňského kraje. S touto funkcí jim následně připadla povinnost svolat stavy tohoto kraje ke krajskému sjezdu do Vlašimi. Výše jmenovaní hejtmani tedy museli informovat příslušníky stavů v příslušných krajích. S novým postavením je tak spojeno rozšíření okruhu osob, se kterými Oldřich II. a další šlechtici museli komunikovat. Sedmého září Zikmund obesílá rožmberského vladaře s příkazem, aby poslal rožmberskou radu ke krajskému sjezdu do Pelhřimova, kde Václav z Dubí (pražský purkrabí a podkomoří) oznámí královskou vůli. V tomto případě připadá Oldřichovi II. pouze povinnost odeslat své zástupce, aby vyslechli rozhodnutí krále a následně informovali jihočeského pána. Opět je zde nepřímo uveden pohyb osob po území českých zemí a komunikace mezi nimi. Zároveň zde nacházíme způsob, jakým panovník komunikoval se svými poddanými. Využitím pověřených osob mohl obsáhnout daleko širší rámec, než jako samostatná osoba. Také je zde možno vidět komunikaci, jež předcházela samotné události a jejímž prostřednictvím došlo k informování širšího spektra osob.

O dalších příkladech komunikace Oldřicha II. se Zikmundem Lucemburským a jejich výpovědní hodnotě pro poznání fenoménu komunikace v 15. století hovoří ve své práci Ivan Hlaváček.⁷⁴ Na základě výsledků bádání obsažených v citované studii a srovnání s obsahem zpracovávané edice lze v dochované korespondenci nalézt množství informací. Stačí sledovat geografický rámec korespondence obou politických představitelů a množství dopisů, které si zasílali z různých koutů střední a jižní Evropy, aby mohla být nastolena otázka o možnostech komunikace v 15. století a možnostech získávání a předávání zpráv ze strany Rožmberského vladaře. Oldřich II. figuroval jako prostředník v komunikaci mezi Zikmundem Lucemburským a jeho protivníky v Čechách (především z řad husitského hnutí) a zároveň

⁷³ LOR 1, s. 20-21, č. 36-37.

⁷⁴ Nejvíce k tomu ve studii I. HLAVÁČEK, *Z rožmberské komunikace*.

informoval lucemburského panovníka o dění v Českých zemích při jeho pobytech mimo území Čech. Z dochované korespondence tak můžeme sledovat listy směřující z a do německých zemí, do Itálie (kam se Zikmund vypravil na jednání s papežem a koncilem a při tzv. římské jízdě) a z Uher (kde opakovaně pobýval při plnění vladařských povinností v této zemi). Ivan Hlaváček poukazuje na ne-li zvýšenou, tak alespoň rovnocennou frekvenci korespondenčního styku obou osob při pobytech lucemburského panovníka mimo území Čech.⁷⁵ Spíše by se dal očekávat opak, totiž omezení komunikace z důvodu zvýšené vzdálenosti obou korespondentů a obtížnějšího předávání zpráv. Tento jev má spíše opačnou tendenci a vypovídá o potřebě panovníka být informován o dění v zemi a zájmu Oldřicha II. o informace, které k Zikmundovi dorazily prostřednictvím jeho vlastních nebo jiných komunikačních sítí a o dění probíhajícím v okruhu panovníka.

Další osobou, která Oldřichovi opakovaně psala, byl Albrecht, vévoda rakouský a markrabí moravský, zeť Zikmunda Lucemburského, který byl zainteresován na dění v zemi a zároveň patřil k osobám blízkým panovníkovi. Setkáváme se tak s listy patřícími do přímé korespondence Oldřicha II. a Albrechta nebo s dopisy, jimiž si sdělují informace o panovníkovi, popřípadě od panovníka.⁷⁶

V listu bavorského vévody Albrechta⁷⁷ nacházíme zmínky o dalších dvou významných osobách, se kterými si Oldřich vyměňoval zprávy. Vyjma samotného vévody jde o římského krále Fridricha a královnu uherskou Alžbětu. V listu Albrecht Oldřichovi zasílá opisy listů krále a královny, aby se podle nich mohl Oldřich „řídít.“ Je zde opět naznačena praxe přepisování listů a posílání dále, aby mohl být informován co nejširší okruh osob.

Oldřich II. z Rožmberka po spolupráci se Zikmundem Lucemburským navázal styky také s dalším římským králem, tedy nejvyšší světskou autoritou střední Evropy. V průběhu života jihočeského šlechtice docházelo k více či méně intenzivnímu písemnému styku s většinou významných autorit té doby. Dále v listech a listinách nacházíme zmínky o kontaktech se značným množstvím šlechticů českých zemí. Pro pozdější období připomeňme Oldřichovo vůdčí postavení v tzv. „zelenohorské jednotě,“ politicko-mocenském seskupení stojícím v opozici proti „jednotě poděbradské,“ skupině příznivců Jiřího z Poděbrad. Oldřichův příklon na stranu katolíků v době konfesijních sporů do jisté míry předurčil okruh Rožmberkových spojenců a odpůrců. Zpočátku to byla především táborská obec a později Jiří z Poděbrad, kdo patřil k největším protivníkům Oldřicha II., a proti kterým bojoval v podstatě po celý život. Ze sledované korespondence a listin rožmberského vladaře vyplývá, že nejen se

⁷⁵ I. HLAVÁČEK, *Z rožmberské komunikace*, s. 69.

⁷⁶ LOR 1, s. 62, č. 88.

⁷⁷ LOR 2, s. 71, č. 97.

svými spojenci, ale také s protivníky Oldřich velmi intenzivně komunikoval. Ať se jednalo o četná příměří, jednání mezi zneprátenými stranami nebo o roli rožmberského vladaře jako prostředníka mezi nekatolickými stavy Čech, Zikmundem Lucemburským a představiteli katolické církve.

Specifické dějinné období, postavení a události provázející život Oldřicha II., do velké míry určily rámec komunikace této osoby a také ji ovlivnily. Z tohoto důvodu se na studovaný materiál musíme dívat jako na jedinečný fenomén. Na druhou stranu nám způsoby, jakými si Oldřich vyměňoval zprávy s okolím, poskytnou řadu informací o obecných jevech komunikace ve sledovaném období.

Výběr korespondenčních partnerů byl dán především příbuzenskými a společenskými vazbami. Dále okolnostmi nejširšího rázu ovlivňujícími život jednotlivce. Na základě různé míry intenzity písemného styku s jednotlivými osobami v různých obdobích lze říci, že písemný styk byl ovlivněn více vnějšími okolnostmi a ne potřebou komunikace s druhou osobou či potřebou společenského styku. Žádosti o zaslání novinek a otázky soukromého rázu jsou spíše ojedinělé a jakési přátelské vyměňování informací ustupuje spíše politickému dění a určitému profesnímu charakteru komunikace (chápáno jako „povolání“ šlechtice a majitele *dominia*).

Navazování písemného styku mělo také svá určitá pravidla. Často se tak dělo pomocí třetí osoby, která zprostředkovala setkání nebo častěji vypsala potvrzení o známosti a důvěryhodnosti žadatele o kontakt. Odraz této praxe lze nalézt v navazování kontaktů Oldřicha II. nejprve v okruhu osob blízkých jeho poručníkům a dále v doporučeních pro Oldřicha objevujících se v korespondenci.⁷⁸ Tato praxe sehrála také roli během plnění úlohy poslů. Mezi listy se ještě častěji vyskytují potvrzení o důvěryhodnosti vystavená poslům ze strany osoby, která je vyslala.⁷⁹

⁷⁸ LOR 1, s. 171, č. 245.

⁷⁹ LOR 2, s. 51, č. 68.

6.8 Role ústních poslů a věřící listy

Těmito potvrzeními byly tzv. věřící listy. Věřící list měl formu samostatného listu se zápisem, že dotyčné osobě je možno věřit⁸⁰ nebo byl součástí listu s podrobnějšími instrukcemi, jaké informace má dotyčná osoba poslovi sdělit.⁸¹ Informace zpravidla diskrétního rázu přenášeli tzv. ústní poslové. V případě zadržení posla hrozilo menší nebezpečí, že dojde k vyzrazení předávaných informací. Ústní posel musel požívat důvěru své vrchnosti a zpravidla se ústní poslové vybírali z řad nejbližších služebníků nebo úředníků. Tak v jednom případě píše Oldřich II. z Rožmberka Janovi z Hradce: *Také, milý příteli, dávám' věděti, že mi něco pilného zašlo, ježto se o tom psáti nehodí. I chtěl sem někoho [ze] své rady k tobě poslati, i nemohu' v této mieře bez nich býti. I prosím tebe, aby ihned Ctibora, purgrabie svého, sem ke mně poslal; a jáť jedině pomluví s ním a po něm v ty věci vzkáží, ihned jej zase vypravím. I věřím', že to učiníš.*⁸² Jak vidno, Oldřich vysílal jako ústní posly osoby ze své rady (prozatím není jasně prokázána působnost rožmberské rady, avšak na základě dostupných informací šlo o nejbližší spolupracovníky rožmberského vladaře v oblasti diplomacie a finanční správy),⁸³ jelikož je však nemohl v daném případě postrádat, žádá Jana z Hradce o vyslání purkrabího, tedy také osobu z nejvyšších oblastí správy a tudíž blízkou šlechtici. Další skutečností je aktuálnost informace. Oldřich píše, že mu právě přišla zpráva a že posla ihned vyšle zpět. Jednalo se s největší pravděpodobností o velmi důležitou informaci. Místo okamžitého zaslání příslušného sdělení vyslal posla a vyžádal si důvěryhodnou osobu, přestože muselo dojít ke zdržení cestou posla na určené místo a následnou cestou purkrabího Ctibora. Buď choulostivá informace nebyla tak aktuální anebo v 15. století nepředstavovalo tak velký problém vyslat posla pouze se zprávou, aby druhá strana vyslala posla svého.

Ústní poslové byli hojně využíváni, především v dobách nejistoty a s nimi spojených případech nutnosti posílat důvěrná sdělení. O čemž svědčí další list Oldřicha II. z Rožmberka,⁸⁴ ve kterém praví, že má své ústní poselství v Praze i jinde a bude moci odeslat zprávu, až se některé vrátí. Tento i předchozí list napovídá také, že ústním poslem se mohly stát pouze osoby blízké svému pánu, že jejich výběr nebyl náhodný a tvořili stálou část služebnictva svého pána. Také častý výskyt věřících listů, oznámení a žádostí o vyslání ústních poslů svědčí o četném využívání jejich služeb.⁸⁵

⁸⁰ LOR 1, s. 40, č. 59.

⁸¹ LOR 2, s. 217-218, č. 232.

⁸² LOR 3, s. 76, č. 109.

⁸³ R. ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia*, s. 152.

⁸⁴ LOR 3, s. 91, č. 128.

⁸⁵ LOR 1, s. 40, č. 59, s. 171, č. 245, LOR 2, s. 51, č. 68, s. 262, č. 300, LOR 3, s. 76, č. 109.

Další činností poslů bylo doprovázení určitých osob,⁸⁶ či pobyt v místech při důležité události⁸⁷ a informování svého pána o všem podstatném nebo o všem, co daného pána konkrétně zajímalo.

Takto je jmenován Oldřichův posel Jan Koňata z Olešnice, který pobýval ve Vídeňském Novém Městě u římského krále Fridricha, a který nemohl odjet k Oldřichovi se zprávou, neboť čekal u krále na odpověď. Z tohoto důvodu posílá Oldřichovi zprávu po svém poslu Prokop z Rabštejna. V listu se mluví o řadě poselství a cest podniknutých za účelem získání informací. Jedná se o plánovaných poselstvech do Říma, o poslech z Uher, kteří přijeli ke králi a dalších. V centru dění na královském dvoře, kde se sbíhaly všechny nitky a kam přicházely zprávy o důležitých událostech té doby, dlel také Oldřichův posel a zajisté i poslové jiných pánů, jak vidno ze samotné zprávy, již zaslal Prokop z Rabštejna. Tito poslové sbírali informace a zasílali je dále na panství svých pánů, kteří následně informovali další osoby ze svého okolí, na což bylo upozorňováno výše. Poslové byli o pohybu jiných poselství informováni a tvořili tak propletenou síť, po níž proudily informace. Naskýtá se nám tak pohled na prostředek komunikace ve sledovaném období. Systém byl založen na přenášení zpráv prostřednictvím poslů, na rozdíl od pozdějších období, kdy stále větší roli hrála písemná komunikace a následně další moderní formy předávání zpráv.

Zprávu také opakovaně nosili jiní poslové než ti, kteří přímo přináleželi vrchnosti. Výše zmíněné zprávy doplňuje list Zikmunda Lucemburského,⁸⁸ ve kterém informuje Oldřicha II., že Rožmberkův list v pořádku přinesl purkrabí karlštejnský a zároveň informuje, že druhý Oldřichův list dorazil včera. Není zmíněno, kdo druhý list přinesl, ale k doručení první zprávy využil rožmberský vladař služeb karlštejnského purkrabího, který cestoval za Zikmundem do Kittsee u Bratislavy, kde král právě pobýval.

Zda do míst důležitých jednání jezdili výhradně ústní poslové, se nepodařilo prokázat. Nicméně opakované označení nějakého posla jménem naznačuje, že šlo o posly, kteří měli významnější postavení, podobně jako poslové ústní. Opakovaně je zmiňován Oldřichův posel Kokot a dále Oldřichovi služebníci, např. Jan Hanušek nebo písař Johanes. Tyto a další osoby vedly jednání ve jménu svého pána a zasílaly mu zprávy z jejich průběhu.⁸⁹ Posel Kokot je

⁸⁶ Ivan Hlaváček upozorňuje na dlouhodobou přítomnost Oldřichova člověka u Zikmunda Lucemburského, viz I. HLAVÁČEK, *Z rožmberské komunikace*, s. 70.

⁸⁷ LOR 3, s. 88, č. 126.

⁸⁸ LOR 1, s. 119, č. 175.

⁸⁹ LOR 2, s. 217-218, č. 232, LOR 4, s. 62, č. 74.

také zmiňován jako ústní posel,⁹⁰ je tedy nesporné, že alespoň někteří ústní poslové setrváním v centrech dění sbírali informace pro svého pána.

⁹⁰ LOR 2, s. 217-218, č. 232.

6.9 Geografický horizont rožmberské korespondence

Místa, kam rožmberští poslové cestovali, kopírovala okruh osob, se kterými byl Oldřich II. v kontaktu. Určitou kategorizaci lze utvořit rozdělením na cesty v rámci jihočeského dominia, cesty po Čechách, Bavorsku a Rakouských zemí a výpravy do zemí střední Evropy a Itálie.

Cesty v okruhu rožmberských panství souvisely především s vykonáváním správních povinností. O těchto cestách nacházíme v *Listáři a listináři Oldřicha II. z Rožmberka*⁹¹ zprávy především na základě registů a opisů listin vydaných pro Oldřichovy poddané.

Cestování v rámci českých zemí, blízkého Bavorska a Horních a Dolních Rakous podnikali rožmberští poslové především z důvodů politických a hospodářských aktivit Oldřicha II. Nacházíme zde daleko více informací o cestách konkrétních poslů, především úředníků a služebníků rožmberského vladaře. Zprávy o nich se dochovaly především v případech, kdy jednotliví úředníci vedli samostatné jednání jménem Oldřicha II. nebo se jejich jména objevila v uzavíraných smlouvách. Vyjma hospodářských povinností to byly hlavní důvody cest rožmberských poslů v tomto geografickém horizontu. Dalším důvodem cest byla poselstva v rámci společenských styků Oldřicha II. Přičlenění Rakouských zemí a Bavor do tohoto okruhu bylo dáno nejen blízkostí těchto zemí, ale také rodinnými a společenskými vazbami na místní šlechtu. Z tohoto důvodu podnikali poslové cesty do těchto zemí se stejnou pravidelností a za stejným účelem jako v rámci Čech a Moravy.

Opakované výpravy poslů do Rakous byly vedeny také z důvodu Oldřichovy politické orientace a spolupráce s rodem Habsburků. Především Vídeň a Vídeňské Nové Město byly častým cílem rožmberských poselství. O čemž svědčí také fakt, že Rožmberkové vlastnili ve Vídni dům.

Cesty do ostatních zahraničních zemí kopírovaly především pohyb římských králů, se kterými byl Oldřich v kontaktu. Rožmberští poslové tak opakovaně cestovali do Uher, Itálie, Polska a na území říše. Výpravy poslů směřovaly také k významným událostem např. k basilejskému koncilu a říšským sněmům, ze kterých Oldřichovi přinášeli informace.

Zprávy se však do rožmberského domu dostávaly i z větší dálky, v podstatě z celé Evropy. Prostřednictvím cest svých a cizích poslů se Oldřich II. dovídal o nejdůležitějších událostech tehdy známého světa.

⁹¹ Listář a listinář Oldřicha II. z Rožmberka 1418-1462, I-IV.

Závěr

Z materiálů otištěných v *Listáři a listináři Oldřicha II. z Rožmberka* lze vyčlenit dva druhy komunikace rožmberského šlechtice: komunikaci správní a osobní, ve smyslu jeho politických a společenských aktivit.

Správní komunikace je dokumentována registry listin, otištěných v edici, jimiž Oldřich II. v rámci kompetence nejvyšší autority dominia vyřizuje potřeby svých poddaných. Listiny byly zřejmě vyhotovovány úředníky rožmberské kanceláře, i když se Oldřich na jejím chodu přímo podílel. Jaroslava Milotová hovoří o *osobním podílu Oldřicha II. na koncipování všech typů písemností, kontrole veškeré produkce kanceláře a sledování její činnosti*.⁹² Sledované záznamy hovoří pouze o faktu, že listiny byly vydány Oldřichovým jménem, tudíž o nich byl s největší pravděpodobností zpraven. Není jisté, jakou měrou se tento typ komunikace rožmberského vladaře dotýkal. Je možné sledovat pouze vyústění v podobě regestu o vydané listině nebo přímo opis celého znění listiny. Všechny listiny byly vydány jeho jménem. Minimálně tedy musel být seznámen s požadavkem jeho poddaných a poté na něj reagoval. Více nám sledovaný materiál napoví o oblastech správy, které byly v přímé kompetenci rožmberského vladaře, a k jejichž vyřízení bylo nutné komunikovat s centrem dominia a přímo s Oldřichem. Jednalo se především o majetkové záležitosti a prezentace církevních správců v rámci dominia.

Ve výše popsaném typu písemností nalezneme také informace o poddaných, jichž se daná záležitost týkala, a zmínky o dalších osobách, které byly při řešení daných náležitostí účastny. Jednalo se hlavně o úředníky a osoby blízké Oldřichovi II., kteří v listinách vystupovali jako svědci.

Druhý typ komunikace přináší mnohem širší spektrum písemností. Především korespondence a četná příměří uzavíraná Oldřichem jako jednou ze stran poskytují díky svému množství dostatek srovnávacího materiálu. Příměří se stala předmětem našeho zájmu především díky množství jmen osob, které se účastnily při jeho sjednání a sepsání. Lze tak sledovat, jak širokého okruhu osob se tento druh komunikace dotýkal.

Korespondence odkazuje ve většině případů na politické aktivity všech stran, které si předávaly zprávy. Vedle vlastního obsahu listů, zachycujícího předmět zájmu komunikujících, získáváme i „doplňkové“ informace, především o lidech, kteří korespondenci dopravovali.

⁹² J. MILOTOVÁ, *Kancelář Oldřicha II. z Rožmberka a její písemnosti z let 1418-1462*, s. 30-37.

Určením postavení a funkcí komunikačních partnerů (pokud to prameny dovolují) je možné odpovědět na otázky – s kým si Oldřich II. vyměňoval zprávy a kdo další se této komunikace účastnil. Sledována byla především role poslů, kteří zprávy dopravovali a zda se komunikace účastnili pouhým předáním listu nebo zda a jakou měrou do ní byli zapojeni.

Pokud bylo zmíněno jméno posla a podařilo se ho blíže zařadit do struktury osob obklopujících Oldřicha, jednalo se vesměs o osobu spojenou s výkonem správy v rámci dominia Oldřicha II. nebo v rámci dvora osob či institucí, se kterými Oldřich II. komunikoval. Není možné říci, zda poselskou roli plnily v rámci své funkce nebo zda určitou část své úřednické kariéry působily jako placení poslové. Tuto otázku by bylo možné bezpečněji zodpovědět na základě srovnání zjištěných informací s účetními materiály, které by zodpověděly, zda bylo dané osobě za vykonanou cestu zapláceno nebo byla placena po delší období.

Zpravidla se však jmenované osoby účastnily jednání obou korespondentů a zprávy buď vyřizovaly ústně (v tomto případě hovoříme o ústních poslech) nebo přímo mluvily s příjemcem či odesilatelem listu o okolnostech doprovázejících danou zprávu.

Data a místa vydání listů je možno spolu s informacemi v nich obsažených využít také pro sledování rychlosti zpráv. Malé množství časově navazující korespondence však většinou nedovoluje učinit konkrétnější závěry, i když některé případy napovídají, že se předávání zpráv dalo se značnou rychlostí. Především absence informací o cestách, kudy poslové putovali, a nemožnost doložení času, kdy posel na dané místo dorazil, znesnadňuje tuto problematiku blíže sledovat. V tomto případě by více napověděly pramenné materiály vztahující se k výdajům poslů na cestách nebo k odměně za čas strávený na cestách.

Je nesporné, že do komunikace Oldřicha II. bylo zapojeno značné množství osob různého postavení. Zprávy doručovali poddaní, o kterých nalezneme více zmínek v pracích věnovaných dějinám správy, nebo také výše postavené osoby v rámci své služební povinnosti či výpomoci spojenci či příznivci z řad šlechty. Dále byli do komunikace zapojeni šlechtici včetně samotného Oldřicha, kteří si navzájem zasílali novinky nebo hráli roli prostředníka při předávání určité zprávy.

Korespondence Oldřicha II. je výjimečná díky jedinečnosti osobnosti rožmberského vladaře a jeho postavení. Nicméně předávání zpráv bylo vždy záležitostí minimálně dvou osob. Tudíž nám dochované materiály, vztahující se k osobě rožmberského vladaře, poskytují množství informací ke komunikaci dalších osobností, které byly s Oldřichem v kontaktu a ke komunikaci v 15. století obecně.

Prameny a literatura

Edice

RYNEŠOVÁ Blažena – PELIKÁN Josef (edd.), *Listář a listinář Oldřicha II. z Rožmberka 1418-1462*, I-IV, Praha 1929-1954

Literatura

AURIG Reiner, *Zum Görlitzer Gesandten- und Botenwesen Im Spätmittelalter*, in: Lenka Bobková, Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 79-95

CIRONISOVÁ Eva, *Vývoj správy rožmberských panství ve 13.-17. století*, Sborník Archivních Prací (dále SAP) 31, 1981 s. 105-174

ČORNEJ Petr – BARTLOVÁ Milená, *Velké dějiny zemí Koruny české VI. 1437-1526*, Praha 2007

HLAVÁČEK Ivan, *Z rožmberské komunikace v 15. století, Písemná agenda ve službě diplomacie a hospodářství za Oldřicha II. do konce husitských válek*, in: Anny Paner – Wojciech Iwańczak (edd.), *Rola komunikaci i przestrzeni w średniowiecznych i wczesnonowożytnych dziejach Czech i Polski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2008, s. 59-77

HLAVAČKA Milan, *Cestování v éře dostavníku, Všední den na středoevropských cestách*, Praha 1996

MILOTOVÁ Jaroslava, *Kancelář Oldřicha II. z Rožmberka a její písemnosti z let 1418-1462*, Strojopis diplomové práce obhájené na Filozofické fakultě Karlovi univerzity, Praha 1979

KUBEŠ Jiří, *Rožmberští poslové, Příspěvek ke komunikační praxi ve středoevropském prostoru na počátku 17. století*, Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice, série C: Fakulta humanitních studií Univerzity Pardubice, 7 (2001), s. 25-37

KUBEŠ Jiří, *Mezi hlavní městskou a venkovskou rezidencí. Komunikace Petra Voka z Rožmberka s pražskými hospodáři (1594-1611)*, Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice, série C, Fakulta humanitních studií Univerzity Pardubice, 9 (2003), s. 43-53

KUBÍKOVÁ Anna, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004

PÁNEK Jaroslav, *Cestování jako modernizační činitel středoevropské a raně novověké společnosti, Problémy a úkoly českého výzkumu*, in: Lenka Bobková, Michaela

Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 9-25

STEJSKAL Aleš, *Služební cesty rožmberských úředníků 1589-1611*, in: Lenka Bobková, Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 199-209

ŠIMŮNEK Robert, *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách, Rožmberská doména 1418-1472*, Praha 2005 (Práce historického ústavu AV ČR, řada A. Monographia 20)

URBÁNEK Rudolf, *Věk poděbradský I-IV*, Praha 1915-1962 (České dějiny III/1-4)

Příloha

Instrukce Oldřicha II. z Rožmberka pro Vikéře z Chmelného, posla k vévodovi bavorskému Jindřichovi.⁹³

Vermerkt, was Wikers an meinen gnedigen herrn, herzog Heinrich etc. werben sol.

Item von ersten: Als sein gnad mir von der von Passaw wegen emboten hat, ist, das seinen gnaden gefelleich ist, so will ich in gerne darumb schreiben nach gelegenheiten der sachen; und was mir von in zu antwort wirdet, will ich seinen gnaden auch verreer wissen Larsen. Und ob sich dyselbig sach in berichtigung oder krieg geb, pin ich seinen gnaden alle zeit willig in solen oder andern sachen nach Steiner gnaden gevallen.

Item als mir sein gnad emboten hat, wie mein gnediger herr, der Romisch kunig etc. fast abgeeil hab von der Behem, Merhern und Ungern wegen, nu sind dy osterreichischen heren mit den Mohreren zu Znoym auf einem tag gewesen. Da sind etlich sach beslossen und etlich sach aufgeschoben auf meins gnedigen heren, des Romichen kunig etc. gnaden zukunfft, darumb sein gnad hat ellen müssen.

Item von hofmer wegen izeo im lande zu Beheim kan ich euren gnaden nichz aigentlich geschriben, sunder wenn der tag izeo zu Wienn vergeet, was ich als dann aigentlichs erfar, wil ich euren ganden an veziehen wissen lassen.

Item der hofmer alz mir sein gnad emboten hat von der Armeniaken auch des kunig von Engellant wegen etc., dank ich seinen gnaden mit allen vleisse; und ob sein gnad noch ichz anders erfur, sein gnad wel mir das auch zu wissen tun. Das wil ich umb sein gnad alle zeit williklichen und gerne verdienen.

Item seinen gnaden zu sagen, wie Purgkart Puchperger vermaint mich und mein arme leut zu beschedigen wider recht und sein gnad zu bitten, dem gananten Puchpeger recht von mir zu bieten und zu schreiben, das ich im vor seinen gnaden oder seinen reten furkomens und rechtens sein wil oder vor meinen heren von Passaw oder vor andern piderbleuten, daselbst mi rund den meinen desgleichen von im widerumb ergee.

⁹³ LOR 3, s. 8, č. 13.

Item seinem gnaden zu danken, das sein gnad sich gen mir und meinem sun so knedikleichen erzeiget, das ich abgotwillen mit allen meinen kinden umb sein gnad willikleichen und gerne verdienen wil, und sein gnad zu bitten, das er mir mein sun her heim erlaub, das er nur vier oder sechs wochen alhie bei mir gesein mug, das ich in zu gerichtten muge mit kleidern und andern sachen, das er seinen gnaden desterpas gedienen muge; und alsdann wil ich in an verziehen wider zu seinen gnaden schicken.

Item als ich seinen gnaden am nachsten geschriben hab, seiner gnaden diener einen zu mir zu schicken, von allerlei leuf wegen, alz sein gnad woi Weiss, seinem gnaden zu sagen, das des noch nicht zeit ist; denn wenn der tag iezo zu Wienn verget, als dann will ich seinem gnaden schreiben, nach dem, als sich dy sach geben wirt.

Item und was ich seinem gnaden in allen sachen west zu dienen, des pin ich alle zeit willig und tet das gerne als meim gnedigen lieben herrn.